

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUSÇA VE TÜRKÇE ATASÖZLERİNDE
'İNSAN'
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hazırlayanın: MURAT ÖĞÜN
Danışman
Prof. Dr. Firengiz PAŞAYEVA YUNUS
Kars-2020

T.C

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**RUSÇA VE TÜRKÇE ATASÖZLERİNDE
'İNSAN'**

Hazırlayanın

MURAT ÖĞÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman ve Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Firengiz PAŞAYEVA YUNUS

Doç. Dr. Tamilla ALİYEVA

Dr. Öğr. Üyesi Yalçın YUNUS

Kars-2020

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dilbilim, Kültürdilbilim ve Kod Kültürleri.....	6
1.2. Antropoloji-Kültür Antropolojisi	11
1.3. Dil-İnsan-Kültür Üçlüsü ve Atasözleri	14

II. BÖLÜM

ATASÖZLERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

2.1. Rusça Atasözlerinin Yapısal Özellikleri	23
2.2. Türkçe Atasözlerinin Yapısal Özellikleri.....	25

III. BÖLÜM

ATASÖZLERİNDE İNSAN

3.1. Rusça Atasözlerinde ‘İnsan’	30
3.2. Türkçe Atasözlerinde ‘İnsan’	33
3.3. ‘İnsan’ İle İlişkilendirilerek Belirlenen Rusça ve Türkçe Atasözleri.....	35
SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA	54
ÖZGEÇMİŞ.....	57

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam; Prof. Dr. Firengiz Paşayeva Yunus'a; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen aileme ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

Murat ÖĞÜN

T.C.
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
RUSÇA VE TÜRKÇE ATASÖZLERİNDE ‘İNSAN’
YÜKSEK LİSANS
MURAT ÖĞÜN
DANIŞMAN
Prof. Dr. Firengiz PAŞAYEVA YUNUS
2020 – IV - 57

ÖZET

Atasözleri net tarihler belirtilmeden söylenilmiş tecrübe temelli özlü sözler olsalar da, temel olarak belli olaylar ve dönemlerden etkilenildiği kabul edilir. Ortaya çıktığı toplum ve koşullar belli olmaksızın evrenselleşmiş atasözleri ile kültürün bağlantılı olduğu su götürmez bir gerçektir. Rusya ve Türkiye arasındaki kültürel etkileşim ve coğrafi yakınlık göz önüne alınarak; olaylardan ve dönemlerden ortak ve benzer sonuçlar ile tecrübe temelli genelleşmiş çıkarımlar olabileceği düşünülmektedir. Çalışmada atasözleri insan kavramıyla ilişkilendirilerek dil ve kültürel özelliklerine değiniliyor, Rus ve Türk atasözlerinde insanın yeri ve özellikleri örneklerle açıklanıyor. ‘İnsan’ kavramı ile ilişkilendirilerek belirlenen atasözleri, kültür dilbilimsel yaklaşım çerçevesinde değerlendirilerek, kültürel yapının toplumların sözlü ve yazılı edebiyat ürünleri üzerinde benzer etkiler bırakabileceğine ve bu durumun iki kültürde de yapılan benzer çalışmalarla kendini gösterdiğine dikkat çekiliyor.

Anahtar Kelimeler: Rusça, Türkçe, Atasözleri, Atasözlerinde İnsan, Kültür dilbilim

T.R.
Kafkas University
Institute of Social Sciences
Russian Language and Literature
‘Human’ in Russian and Turkish Proverbs
Master’s Thesis
Murat ÖGÜN
Supervisor
Prof. Dr. Firengiz PAŞAYEVA YUNUS
2020 – IV – 57

ABSTRACT

Although proverbs are experience-based quotations that have been spoken without specifying clear dates, it is accepted that they are mainly influenced by certain events and periods. It is an indisputable fact that culture is connected with universal proverbs and the society, and the society in which it emerges are not clear. Cultural interaction between Russia and Turkey, and taking into consideration the geographical proximity; It is thought that there may be generalized conclusions based on experience and common results from events and periods. In the study, the proverbs are associated with the concept of 'human', and their language and cultural characteristics are mentioned, the place and characteristics of the human in Russian and Turkish proverbs are explained with examples. It is pointed out that the proverbs determined in relation to the 'human' concept are evaluated within the framework of the cultural linguistic approach, and that the cultural structure may have similar effects on the oral and written literary products of the societies and this is manifested by similar studies in both cultures.

Keywords: Russian, Turkish, Proverbs, Human in Proverbs, Cultural linguistics

KISALTMALAR

bkz.	Bakınız
çev.	Çeviri
örn.	Örneğin
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire

GİRİŞ

İnsan var oluşu sonrası olası tehlikelere karşı bir topluluk oluşturma, bir topluluk kurma ihtiyacı hissetmiştir ve bu toplumlar içerisinde bilim, sanat, edebiyat gibi farklı alanlarla ilgili uğraşlar doğmaya başlamış, bu uğraşlar halk kültürünü oluşturmada önemli rol oynamışlardır. Bu alanlarda çeşitli konularda yazılı veya sözlü bir takım yapıtlar da meydana gelmiş ve bu yapıtlar ortaya çıkarken halkın kendisinden etkilenmiştir. İnsan, bile isteye veya farkında olmadan hayatının her alanında, yemesinde içmesinde, oturmasında kalkmasında, konuşmasında, ibadetinde, din dışı inançlarında vs. akla gelebilecek yaşamsal ve inanç anlamında her alanda içinde bulunduğu toplumdan mutlaka etkilenir ve toplumu etkiler. Zira ufacık fikirlerin, olayların bile toplumu ne kadar etkilediği bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte bir de toplumların birbirlerini etkileme durumları söz konusudur ki bu durumlar kültürel etkileşim olarak adlandırılır ve siyasi olaylarla, savaşlarla, coğrafi yakınlıklarla veya alışverişiyle mümkündür.

Türklerin Ruslarla çok eski komşu oldukları bilinmektedir. Ayrıca Rusların ataları ve akraba topluluklarının da soyunun geldiği kabul edilen Slavlar, M.S. 8. Yüzyıla kadar yani bugünkü topraklarına ulaşıncaya kadar önce Avarların sonra Bulgar Türklerinin ziraatçı tebaaları olarak yaşamışlardır (Karaağaç). Bu iç içe yaşayış iki dilin pek tabii atasözleri gibi özlü sözlerin benzerliklerini de mümkün kılmaktadır. Bu benzerliklerin bir başka sebebi de Rus topraklarında yaşayan Türk nüfusun veya Rusya Federasyonu içerisinde yer alan Türk soylu toplulukların olduğu söylenebilir. İki kültürün bir araya gelip yaşaması ve çok sık karşı karşıya kalması, başka bir açıdan ticaret gibi ikili alışverişlerin yoğun oluşu elbette sıklıkla karşılaşılan iyi veya kötü sonuçlar doğurabilmektedir. Dilbilgisel alışveriş bu durumun en karlı ve iyi sonuçlarından sayılabilmektedir. Bu dilbilgisel alışveriş kültürel alışverişle birleştiği zaman ortak yaşam alanı ve benzer yaşam şartlarının etkisiyle benzer tecrübeler edinmeye ve en nihayetinde benzer dil zenginliklerine zemin hazırlamıştır denebilir. Bilinmektedir ki dili insan zenginleştirir ve dil kültürden beslenir.

Türkiye ve Rusya'nın da coğrafi yakınlığı ve kültürel etkileşimi gözler önündedir. Kimi zaman ortak yaşam alanlarını ve aynı topraklar üzerinde bir şeyler paylaşarak yaşamış olduklarını göz önünde bulundurarak kültürel benzerliklerin de özellikle

atasözleri gibi yaşamsal olaylara şahitlik yapacak canlı ürünlerin büyük bir bölümünün benzerlik içerisinde olabileceği de kaçınılmaz bir gerçektir. Bu yaşamsal ortaklıklara şahitlik eden atasözlerinin insanı ne kadar merkezine aldığı ve genel olarak ona nasıl yön verdiği merak konusu olmuştur. İnsan yaşamına yön vermede atasözlerinin belirleyiciliği ve insana verilen önem konusu dikkatleri cezbetmiştir. Rusça ve Türkçede yer alan halkın bu canlı ürünleri, dil açısından farklılık gösteren bu iki toplumun insana olan bakış açısını da bir nebze gözler önüne sermektedir ve insanla ilgili birçok ipucunu barındırmaktadır. Temelde her ne kadar atasözleri inceleme konusu olsa da insanı anlamak için önce insanın diline bakmak gerekir ki keza atasözleri de insanı ifade eden dillerin birer ürünüdür. Bunun için öncelikle dilin önemini ciddi bir biçimde kavramak gerektiği düşünülmektedir. Çünkü dil olmadan insanın olmayacağı, insan olmadan ailenin, aile olmadan toplumun olmayacağı gibi uzayıp gidecek listenin kaçınılmaz olacağı aşîkardır. Dili anlamak demek aynı zamanda insanı anlamak demektir. Dilleri anlayabilmek ve kavrayabilmek içinse o dilin her bir kavramının kendi iç dünyasına girmek, bu kavramların anlatım yollarını gözden geçirmek gereklidir. Bu bağlamda atasözlerinin insanla bağdaştırmada en etkileyici ve en mantıklı yolun dili anlamak olduğunu kabul etmek gerekir. Dili anlama konusunda pratikleşen insan, insan ile dilin arasındaki bağı ve dolayısıyla atasözünü kolaylıkla anlayacaktır. Bu durum atasözünün, dilin kullanımıyla insanın hal ve durumunu anlatması şeklinde açıklanmasına da yol açabilmektedir. İnsan önce yaşam tecrübelerini ki bu her manada (yaşam, kader, inanç, ölüm, doğal olaylar, insan fıtratıyla ilgili durumlar vs.) daha genel tecrübeler, hal ve durum özetleri başkaları için tavsiye taşır niteliği kazanmaktadır. Çok karşılaşılan durumlar kalıplaşmış ifadeler oluşturur ve bunun sonucunda atasözleri gibi önemli kalıp sözler meydana gelmektedir. Atasözleri çoğunlukla söz sanatlarından sayılmakla birlikte direk olarak halkın sanatı olarak da kabul görmektedir. Çünkü halktan gelmektedir ve hiçbir yazar veya şahıs özellikle oturup atasözü olsun diyerek sözler söylememiş, yazmamıştır. Ama nitekim önemli şahsiyetlerin söylemiş olduğu ve kabul görmüş atasözü niteliğinde sözler de mevcuttur.

Rusça, Hint- Avrupa dil ailesinin Slav Dilleri grubu, Doğu Slav Dilleri alt grubunda yer almaktadır. Rusçada, genel olarak Slav Dilleri'nin yazımında kullanılan Kiril Alfabeti kullanılmaktadır. Kiril Alfabetinin adını kesin olmamakla birlikte Aziz

Kiril ve kardeşi Methodius'dan aldığı söylenmektedir. Bazı kaynaklara göre bu alfabeyi Aziz Kiril ve kardeşi Methodius'un öğrencilerinin bulduğu ve isim konusunda öğretmenlerinin isimlerini bu alfabeyle vermek istediği de yazılmaktadır. 9.yy'da ortaya çıkmış olan bu alfabe aslında Yunan alfabesinin değiştirilip geliştirilerek ve bu dilde bulunmayan bazı Slav seslerinin eklenmesiyle ortaya çıkmış olduğu söylenmektedir. Bu alfabenin Rusya'da ilk olarak Orta Çağ'ın ilk dönemlerinde kullanılmaya başlandığı, 18. yy'da sadeleştirildiği, düzenli bir hale getirildiği ancak 20.yy'da tekrar bir değişikliğe uğrayarak gereksiz harflerden arındırıldığı bilinmektedir. Uğradığı bu değişimlerle birlikte uzun yıllar kullanılmıştır. Geniş bir kullanım alanına sahiptir ancak bu kullanımlarda tek bir hale sahip olduğu söylenemez. Çünkü birçok dil Kiril Alfabeti ile ifade edilmektedir. Bu sebeple bu dillerde yer alan farklı sesleri ifade edecek seslerle ilgili olarak bazı harfler eklenmiş veya çıkarılmıştır. Bilindiği üzere Rusça yazım açısından el yazısı kullanımına da sahiptir ve el yazısında harflerin bazıları da değişkenlik göstermektedir. Rusçada kelimeler cinslere göre ayrılmaktadır. Bunlar eril, dişil ve orta cins de denilen nötr'dür. Bugün Rusya'da kullanımda olan Kiril Alfabeti 31 harf ve 2 işaret olmak üzere toplam 33 harften oluşmaktadır. Bunların 10'u ünlü, 21'i ünsüz ve 2'si sese sahip olmayan işarettir. Rusya Federasyonu yönetimi altındaki Türk Cumhuriyetleri de bu alfabeyi kullanmak durumunda kalmıştır.

Türklere ise tarih boyunca farklı alfabeler kullanılmışlardır. Bu anlamda önemli olan Türklerin yaşam tarzıdır, çünkü göçebe bir yaşam tarzına sahip olan Türklerin dilleri, buldukları coğrafya ve kabul ettikleri dinler sebebiyle kullanılan alfabelerde değişiklikler meydana gelmiştir denebilir. Cumhuriyetin ilanından önce kullanılan alfabe Osmanlı Alfabetidir. Cumhuriyetin ilanı sonrası Türkçede bulunan sesleri ifade etmek konusunda yetersiz görülen Osmanlı Alfabetinin, Arap Alfabetinden uyarlandığı bilinmektedir. Bu alfabenin değiştirilmesi konusunda pek çok talep olması sonrası, M. K. Atatürk'ün de desteğiyle gerekli adımlar atılmıştır. 1928'de resmi olarak Türk dili ile ilgili bir kanun çıkarılmıştır. Nitekim temel alınan Latin Alfabetine Türk aydınlarının pek uzak olmadığı, 19.yy'dan itibaren aydınların Fransızcaya olan ilgisi Latin Alfabetinin kolay benimsenebileceğini ve temel alınabileceğini destekler nitelikte olmuştur. Latin Alfabetinden Türkçede yer alan sesleri karşılamayan bir takım harflerin çıkarılması ve yine Türkçede kullanıma sahip

seslerin ifade edilebilmesi açısından bir takım harflerin eklenmesiyle bugünkü kullanımına ulaşan, 29 harften oluşan Türk Alfabeti ortaya çıkmıştır.

Efendioğlu ve İşcan'ın(2010) birlikte kaleme aldıkları makaleye de bakıldığı üzere Türk Dili sondan eklemeli yapısının yanı sıra farklı ses ve dil özellikleriyle de dikkat çekmektedir. Ses bilgisinden yola çıkılarak bir dilin dilbilgisinin oluştuğunu söylemek mümkündür. Efendioğlu ve İşcan (2010,121) da özellikle buna dikkat çekmiş ve bir dili anlamının ilk şartının o dilin seslerini ve ses yapısını kavramaktan geçtiğini söylemişlerdir. Bütün ses olaylarını anlatmak kadar teferruatlı bir çabaya girişmek yerine genel olarak ayırt edici birkaç ses olayından bahsetmek doğru olacaktır. Türkçe oldukça sistemli ses uyumlarına sahiptir (Efendioğlu, İşcan,122). Ünlü uyumu ve ünsüz uyumu buna verilebilecek en temel ve en önemli örneklerdir. Ayrıca Türkçede uzun ünlü bulunmaması, iki veya üç sessiz harfin ve iki sesli harfin yan yana gelmemesi gibi temel ayırt edici özellikleri ile de dikkat çekicidir.

Bu bağlamda iki toplumun dil yapısının, kullanılan dil ve alfabenin farklılık gösteriyor oluşu aşikardır. Her ne kadar dil farklılıklarına sahip olsalar da kültür başka bir bağ kurmada yardımcı olmuştur ve farklı bir iletişim aracıdır denebilir. Bazı durumlarda bu bağı dile getirmek ya da kelimelerle ifade etmek pek de mümkün olmamaktadır. Burada o halklara ait kültürel miraslar yardımcı olmaktadır. Bu kültür mirası ürünler bahsi geçen toplumların kültürel olarak yakınlıklarını gözler önüne sermektedir. Daha önce de değinildiği gibi 'insan'ı anlamada dil, dili anlamada ise o dilin kültürel varlıkları yardımcı olabilmektedir. Çalışmada Rusya ve Türkiye açısından bu benzerliğin mümkünüğünü gösterebilmek adına atasözleri kullanılmıştır.

Çalışma Türk ve Rus atasözlerinin 'insan' kavramı ile ilişkilendirilerek kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde karşılaştırılmasını içermektedir. Çalışmanın amacı; Türk atasözleri ve Türk kültürü ile çok fazla etkileşimde bulunmuş Rus kültüründe yer alan, 'insan' kavramını içeren atasözlerinin kültürü yansıtma da benzer ve farklı yönlerini göstermektir. Tarihi ve kültürel anlamda yakınlığıyla bilinen iki ülkenin atasözleri açısından da benzerlik gösterebileceği düşünülmüştür. Çalışmanın başında kuramsal çerçevede verilen bilgilerle çalışmanın desteklenmesi amaçlanmıştır. Dil-insan-kültür üçlüsü ve atasözleri hakkında özet bilgi verildikten

sonra, atasözlerinin dil ve yapısal özelliklerine değinilmiş, iki dilde de yer alan atasözleri insan kavramı ile ilişkilendirilmiş ve çalışma bu ilişkilendirmeye örnek teşkil etmesi amacıyla belirlenen atasözleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Çalışma boyunca gerek Rusça ve gerek Türkçe olmak üzere atasözleri ve insan kavramı üzerine yapılmış farklı çalışmalar ile makaleler okunmuştur. Çalışmaya örnek teşkil etmesi amacıyla her iki dilden 50'şer adet olmak üzere toplamda 100 atasözü belirlenmiştir. Çalışmanın iki toplum için yapılan kültürel çalışmalara gelecekte de katkı sağlaması hedeflenmiştir.

Çalışmanın hipotezi: 'İnsan' kavramını içeren atasözleri ve kültürün arasındaki bağ, kültürdilbilimsel çalışmalar ile doğrudan ilişkilidir.

Çalışmanın temel amacı: 'İnsan' kavramı ile ilişkilendirilen Rus ve Türk atasözlerinin kültür ile olan bağını teorik olarak doğrulamaktır.

Çalışmanın yöntemi: Kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde karşılaştırmadır.

Çalışmanın dilbilimsel yeniliği: 'İnsan' ile ilişkilendirilen atasözlerinin, kültürdilbilimsel yaklaşım ve kod kültürleri ile ilişkili yönlerinin kültürel açıdan benzerlik içerdiğinin kabul edilmesidir.

Çalışmanın pratik önemi: Farklı iki kültüre ait atasözleri ile 'insan' arasındaki bağın ifade edilmesi, gelecekte yapılacak kültür ve dilbilim çalışmalarına katkı sağlamasıdır.

Çalışmanın teorik önemi: Kültür ve birey odaklı olmak üzere dilbilim ve kültürdilbilim çalışmalarına önemli bir katkı sağlamasıdır.

Çalışmanın amacı ve önemi göz önüne alındığında, atasözlerinin insan ile ilişkisini gözler önüne serebilmek adına kapsamlı bir araştırma ve çalışma gereklidir.

I. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dilbilim, Kültürdilbilim ve Kod Kùltürleri

Dil, uzun yıllar en az insan kadar merak konusu olmuştur. İnsanların kendi toplumları ve farklı toplumlarla iletişime geçmeye başladıkları, dil farklılıklarını fark edişleri, anlaşma çabaları, beraberinde buna çözüm aramaya başladıkları dönemler itibari ile dil sorunlarının ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Nitekim bu farklılıkların sebebi, dilin hangi şartlarda oluştuğu ve dil oluşumunun temelinde yatan etkenler gibi pek çok sorun ile ilgili araştırmalar yapılmıştır.

Saussure (1998: 27-28) dilbilimin oluşumunu üç döneme ayırır: ‘Dil olguları çerçevesinde kurulan bilim tek gerçek konusunun ne olduğunu anlayıncaya değin üç evre geçirdi. Önceleri, ‘dilbilgisi’ adıyla anılan çalışmalar yapıldı. Ancak bu çalışmalar arı gözlemden son derece uzak, görüş açısı da ister istemez dar ve kuralcıydı. Sonra ‘betikbilim’ ortaya çıktı. Betikbilimin tek konusunu da sadece dil oluşturmuyordu. Dillerin birbirleriyle karşılaştırılabileceği anlaşılınca üçüncü dönem başladı. ‘Karşılaştırmacı betikbilim’ ya da ‘karşılaştırmalı dilbilgisi’ işte böyle doğdu.’ 1816’da Franz Bopp ‘Conjugationsystem der Sanskritsprache (Sanskritçenin Eylem Çekim Dizgesi) adlı bir yapıtta Sanskritçeyi Germence, Yunanca, Latince vb. dillere bağlayan ilişkiler ile ilgili yapmış olduğu karşılaştırma üçüncü dönem ve dilbilimin temeli kabul edilir. Çünkü dilbilimin ortaya çıkışına kadar, yani 1816’ya kadar kimse bir dili başka bir dille açıklamaya, aydınlatmaya çalışmamıştır.

Toplumsal grupların oluşumu ve birbirleriyle anlaşarak bir dil ortaya koyma süreçleri hakkında Saussure (1998: 43) “Bilmediğimiz bir dil konuşulurken sesleri duyarız duymasına, ama konuşulanları anlamadığımız için toplumsal olgunun dışında kalırız.” der. Bu sebeptendir ki farklı diller ve farklı kültürler meydana gelmiştir. Sözlü anlaşım yetisinin oluşması ve toplumların anlaşabilmesi için çevre faktörü çok önemlidir. Örneğin; Asya ve Avrupa’da yaşayan insanların, kendi çevrelerindeki insanlarla bir araya gelip bir toplum ve bir dil oluşturmasında, buldukları coğrafya ve coğrafya şartlarında var olan unsurlar etkili olmuştur denilebilir. Ancak var olan bu unsurların/ingelerin dile getirilme şekli toplumlara göre farklılık gösterebilir.

Örneğin, Türkçe ve Rusça dilleri konuşulan coğrafyalarda karşılaşılan imgeler aynı olsa dahi ifade ediliş yolları dil açısından farklı olduğu için anlaşılması güçtür.

Dilbilim tam da bu durumlarda ortaya çıkan sorunlarla ilgilenir. Ancak dil sorunları etrafında her dil için ayrı araştırma yapmaz. “Dilbilimin en önemli özelliklerinden biri evrensel olmasıdır. İnsanın dil kullanımının bütün boyutlarını araştırır. Bunu bütün dünya dillerini ele alarak yapar. “Türkçenin dilbilgisi” olabilir ancak “Türkçenin dilbilimi” olmaz” (Kerimoğlu, 2014: 3).

Dilbilimin görevini bilmek araştırma alanı ve amacını bilmek doğrultusunda fayda sağlayacaktır. Dilbilimin görevi:

“a) Ulaşabildiği bütün dilleri betimlemek, bu dillerin tarihini incelemek, bir başka deyişle dil ailelerinin evrimini göstermek, her ailedeki ana dillerin ilk biçimlerini olanaklar çerçevesinde ortaya koymak;

b) Bütün dillerde sürekli ve evrensel olarak kendini gösteren güçleri araştırmak, tarihin bütün özel olaylarını açıklayabilecek genel yasaları bulmak;

c) Kendi sınırlarını çizmek ve kendi kendisini tanımlamaktır” (Saussure, 34)

O halde genel olarak dilbilim, toplumların dil sorunlarının çözümüyle ilgilidir, dolayısıyla toplumbilimle ilişki içerisindedir ve evrenseldir demek doğru olacaktır.

Dil ne kadar araştırma konusu olursa olsun, dil üzerinde ne kadar araştırma yapılırsa yapılsın dil, mutlaka bilinmeyenleri bulunan bir yapıya sahiptir. Parçalara ayrılan ve matematik işlemi gibi çözümlenmeye çalışılan dilin bilinmeyenlerle dolu bir yapıya sahip olduğu bilinmektedir. Bu aynı zamanda dil araştırmalarının devamlılığını sağlar niteliktedir. Dili anlamak sadece dil için değil aynı zamanda dil ile beslenen, dilden yararlanarak araştırmalarına devam eden ve dili kaynak olarak ele alan bilim dallarına da fayda sağlayacaktır. Dil içerisinde kültürü, sanatı, edebiyatı, insanı, doğanın ve tüm yaşamsal olayların hatta gerçek dışı durumların dahi insan üzerinde bıraktığı etkiyi içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca insanın etrafındaki her canlı ve cansız varlık, obje, nesne, durum, duygu, his dile yansımakta, dilde varlığını

sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum insan zihninde var olan her şeyin dilde kendine yer bulması demektir ve bu durumun çözülmesi demek dilin sınırlarının bilinmesi demek insan ile arasındaki bağı da anlamak demek olacaktır. Bu bakımdan dili anlama çabasının bir sonunun olduğu düşünülememektedir.

Dilden ve dilbilimden bahsediyorken sesbilim, anlambilim ve biçimbilim gibi dilbilgisel yapılardan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Çünkü dili anlamak demek insanı anlamak demektir, insanı anlamak demek kültürü anlamak demektir. Dili anlamak için sadece parçalara ayırmanın yeterli olmayacağı aşıkardır. Dilin parçalara ayrıldıktan sonra tek tek her bir parçasının anlamlandırılması, her bir parçayı anlamlandırmak gereklidir.

Dillerin bilindiği üzere ses yapıları farklılık göstermektedir. Dilbilim içerisinde yer alan sesbilim, dillerin belirli ses biçimlerini incelemektedir. Dilde yer alan bir harfin seslendirilmesi, aktarılması, anlaşılması ve zihinde uyandırdığı etki dillere göre farklılık göstermektedir. Ses bilim bu aşamalı işlemle ilgilenen bir bilim dalıdır. Rusça ve Türkçede bu durum, ayrı ayrı iki dilde de yer alan bir sesin karşılığında birden fazla harfin kullanılmasıyla örneklendirilebilir. Bu, iki dilin ses birimi farkıyla ilişkilendirilmektedir. Sesbirimler sesletilme ve duyulmanın ötesinde zihinde anlaşılırlar. Soyut birimlerdir; seslerin dilde nasıl sınıflandırıldığını ve bir dizge içinde nasıl kullanıldığını gösterirler (Küçüksakarya, 2020:36).

Sesbilimin ötesinde bir de anlambilim vardır ki bu bilim diyalog ve konuşma sırasında dile getirilenlerin anlamını incelemektedir. Bir sözcüğü tek başına değil bir araya gelmiş birkaç sözcüğün, cümlenin anlamını da incelediği söylenebilir. Benzerlik, zıtlık, yakınlık, temel anlam, yan anlam, altanlam ilişkileri ve iki tümce arası mantıksal ilişkiler anlambilimin inceleme nesnesidir(Küçüksakarya,2020:37). Örnek verilecek olursa, yazım ve yapı açısından aynı iki kelimenin, sözcüğün farklı anlamalara geliyor olması ve aynı kabul edilmemesi durumları söz konusudur.

Biçimbilim ise bahsedilen kelimeleri parçalara ayırma ve anlamlandırma görevini üstleniyor denebilir. Dil dizgesinde bulunan sözcük ulamlarını, türetim ve üretim eklerini, sözcüklerin olası biçimleniş şekillerini gösteren soyut dizgeler biçimbilimin inceleme alanına girer(Küçüksakarya,2020:36).

Görüldüğü üzere dili anlamak için en küçük bir parçasını dahi anlamak ve anlamlandırmak gerekmektedir. Dilin ufacık bir parçası bile, ortaya çıktığı toplumun ve o topluma mensup her bir bireyin izlerini taşımaktadır. İnsanı ve dili anlamak için dilin en ufak bir parçasına dahi bakmak gerekmektedir. Ayrıca dil, sadece insanı değil insan çevresinde olup biteni, insanın ait olduğu toplumun kültürünü de taşımaktadır.

“Dil ve kültür yapıları arasında meydana gelen etkileşim sorunlarına dikkat çeken Alman dil felsefecisi W. Humboldt’un ‘Dil kültürün aynasıdır.’ tespiti bilim alanında yeni bir dönemin kapısını aralamıştır (Humboldt,2000:18). Humboldt’un bu önemli tespiti sonrası, dil ve kültür olgularının sıkı bir bağ içinde olduğunun anlaşılması, günümüz dilbiliminde ve çeşitli bilim dallarında bu konuya yönelik gittikçe büyüyen ilginin başlangıç noktası olmuştur” (Saraç, 2019:158).

Bununla birlikte dil ve kültür sorunları ile ilgilenen birçok alanı bir araya getirmesiyle Humboldt, ‘kültürdilbilim’in temelini atmış kabul edilir.

Kültürdilbilimin oluşumu ve gelişimi bilim dünyasında, Rus dilbilimi araştırmacıları tarafından(Saraç,2019) dil-kültür-insan ve dil-kültür-bilinç üçlüleri arasındaki ilişkilerin incelenmesiyle gerçekleştiği kabul edilmektedir. “Rus dilbilimi ekolü katkılarıyla dünya dilbilimine kazandırılan kültürdilbilim kendi yöntemleriyle dil, kültür, insan ve bilinç fenomenlerinin etkileşim sorunlarına farklı bir bakış açısı getirerek dünya dilbiliminin uzun yıllar boyunca aradığı cevapların bulunmasını kolaylaştırmıştır” (Saraç, 2019:159).

Dilbilimin toplumbilimle olan ilişkisi göz ardı edilemeyeceği gibi, dili araştırmak için toplum yapısının derinlerine ne kadar inilirse kültürün dil üzerindeki etkisini o kadar görmek mümkündür. Dil sorunlarının çözümü aranırken pek çok alana yönelmiş olan araştırmacılar, dil farklılıkları kadar kültür farklılıklarını da göz ardı etmemişlerdir ve dilin kültür ile olan bağını ortaya çıkarma çabası içine girmişlerdir. Böylelikle dil sorunları da çözüme kavuşacaktır.

Saraç’a göre, kültürdilbilim alanı araştırmacıları, bir toplumun kültürünün tanınması ve öğrenilmesinin dil öbeklerindeki (söz ve söz grupları) kültür olgularının ortaya

çıkarılması ve tasvir edilmesiyle mümkün olabilecektir. Çünkü bir halkın geçmişi, gelenekleri, yaşam tarzı, düşünce ve kültür yapısı o halkın dilinin kapsamlı bir şekilde incelenmesi sonucu tanımlanmakta ve öğrenilmektedir (Saraç, 2019:159).

Kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde dil ve kültürün sürekli etkileşim içerisinde olduğunu gösteren, dil ve kültür arasındaki etkileşim sorunlarının çözümüne odaklanan konulardan biri de ‘kod kültürleri’dir. Saraç(2019), Rus dilbilimcilerinden V.N. Teliya’nın kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde ‘Anadili konuşurları açısından deyimlerin çözümlenmesi’ ile ilgili yapmış olduğu bir çalışmaya dikkatleri çekmiştir. Bu çalışmanın dilbilimsel açıdan pek kıymetli sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir. Zira araştırma süresince yapılan kaynak arama ve tarama çalışmalarında Teliya’nın yapmış olduğu çalışmaya eş değer pek az çalışma ile karşılaşmıştır. Çalışmanın özü toplumların dillerinde yer alan sembollerin, deyimlerde kendini gösterme şekli ile ilgilidir.

“V. N. Teliya kod kültürlerini ‘kendi öz anlamına ek olarak, bünyesinde çeşitli kültür olgularını bulunduran tüm söz ve söz grupları’ olarak tanımlamaktadır” (Saraç, 2019:162). V.N. Teliya yapmış olduğu çalışmayla kod kültürlerini sınıflandırmıştır. İnsan kod kültürleri de Teliya’nın yapmış olduğu bu sınıflandırmanın bir parçasıdır. Saraç’ın yapmış olduğu çalışmada (2019:165) V.N. Teliya’nın sınıflandırmasına göre, insan kod kültürleri, kastedilmek istenen kişi ile ilgili ad veya ad takımlarının tümüdür. Örn; Anne, baba, kardeş, teyze, dayı, amca, kuzen, erkek, kadın, çocuk, yaşlı, genç, yakışıklı, hüznü, sevimli, ana baba bir, dünya ahret kardeşim(bacım) olsun, gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir, adam içine karışmak, vb.

“Örneklerde yer verilen söz ve söz gruplarının her biri, kişinin bilincinde yeniden yorumlanması sonucu fiziki özelliklerinden soyutlanarak bir takım sembolik ya da imgesel anlamlara dönüştüğü görülmektedir .... Böylece bu söz ve söz gruplarında yansıyan, kaydeden ve kendini gösteren bu algı, düşünce ve bilgiler kültürel ya da sembolik anlamlara dönüşebilmektedir. Buna bağlı olarak arketipler, mitler, semboller, stereotipler, inançlar, basmakalıp halk düşünceleri, gelenek-görenekler, ritüeller gibi değerleri; dil işaretlerinde yansıtan kaydeden, kodlayan ve onlara simgesel anlamlar kazandırarak birer kültür olgusu

olma özelliği kazandıran tüm söz ve söz gruplarına 'kod kültürleri' denilmektedir” (Saraç, 2019:166).

Aslında bu semboller dilin ilk ortaya çıktığı dönemlerden beri vardı, sadece ayırımının yapılması gerekiyordu. Dil insanların birbiriyle anlaşmaya başladıkları zaman sonrasında gelişmedi ya da tam teşekküllü var olmadı, insanlar dili anlatıcı gücüyle geliştirdi(Alan Barnard,2011:118). İnsanlar öğrendiklerini ve tecrübelerini bir şekilde anlatma ihtiyacı duydu ve semboller ortaya çıkmış oldu. O halde dil kültürün ürünü olduğuna göre ve gelişimini kültüre borçlu olduğuna göre bu semboller varlığını yitirmemiş sadece şekil değiştirmiştir demek mümkündür. Örneğin önceleri ‘anne’ figürü resmedilirken sonraları bu figür yerine ‘anne’ kültür kod’una dönüşmüştür.

V.N. Teliya, kültür kodlarının en derin manalarının deyimlerde mevcut olduğunu söyler(Saraç,2019) ancak bizce bu kodların atasözlerinde de çözümlenmesi, atasözlerinin derinliği ve var olduğu kültürü anlamakta fayda sağlayacaktır. Bu gerekçeyle daha sonra yapılacak olan atasözleri sınıflandırmasında kod kültürleri kullanılacaktır.

1.2.Antropoloji-Kültür Antropolojisi

İnsan’ı anlama çabası içerisinde olan Antropoloji, insanın var olma sürecini irdeleyen ve insana ait bilgileri süreç süreç süzüp inceleyen bilim dalıdır. Daha bilimsel bir tanımla Antropoloji, köken olarak Yunanca’dan gelmektedir; anthropos - (insan) ve isim takısı - logos (bilim) (Ralph Leon Beals-Harry Hoijer,1991: 11). Antropoloji kelimesinin kökenine sadık kalınacaksa, doğrudan anlamı insanbilimdir. İnsanbilim dendiği zaman akla ilk olarak insanın fiziki ve biyolojik özellikleri gelmektedir. Antropoloji toplumsal bilimler grubundan kabul edilmekte ancak bu grupta yer alan bilim dallarının araştırma alanlarının büyük benzerlikleri olduğu için ve hatta büyük oranda aynı konuya eğildikleri için bu farklı başlıklara ayrılmış bilim dallarını bir bilim olarak kabul etmek mümkündür. Çünkü temelde hepsinin yöneldiği konu ‘insan’dır. Farklı başlıklara ayrılma sebepleri, insanın farklı alanlardaki durumunu ve konumunu incelemek olarak kabul edilebilir.

Antropolojinin ortaya çıkışını da sistemli olarak görmek yerine daha basit bakış açısıyla insanın kendine olan merakı olarak görmek gerekmektedir. Bu bakış açısı antropolojinin çıkış noktasını daha kolay anlamada faydalı olacaktır. Daha da basitleştirilecek olursa insan var olma sebebini, nereden geldiğini, ne için geldiğini ve ne yapması gerektiğini her daim merak eder. Bu merakın, insanın var olduğu ilk zamanlarda da aynı olduğu kabul edilebilir. İnsanın hem fiziki hem biyolojik soruların cevabını aramış olduğu ve bu konularla ilgili ayrı bir bilim dalı oluşturulacak kadar bu konuya yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Antropolojinin gelişiminin tarihi sürecine bakılacak olursa Antik Yunan dönemine kadar gittiği var sayılmaktadır. Bilimsel antropolojinin tam olarak 19. Yüzyılın ortalarında (Bostan,2016:3), batılı antropologların topladıkları bilgiler ışığında ortaya çıkmış olduğu kabul edilmektedir. Elbette bu döneme kadar farklı toplumlardan araştırmacılar bu konuya eğilmiş ve bu zaman zarfı boyunca biriken bilgiler, bulunan yanıtlar resmi olarak bu bilim dalının ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Belirli bölgelerde yapılan antropolojik çalışmalar genel olmayan dar alanlarda yapılırken günümüzde özellikle sosyal ve kültürel antropologlar bu çalışmalarını Meksika, Güney Amerika ve güneydoğu Asya'nın köy toplumları ile birlikte Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'nın şehir toplumlarını da kapsayacak şekilde (Ralph Leon Beals ve Harry Hoijer, 1991: 10) genişletmişlerdir.

Antropoloji, insanı incelemekten, insanın yaşadığı, bulunduğu ortama göre değişen ve gelişen araştırma alanı sonrası, kültürel ve toplumsal yaşamın karşılaştırmalı incelemesi (Thomas Hylland Eriksen,2009) boyutuna ulaşmıştır. Bu araştırma alanının değişimi ve gelişimi ister istemez antropolojinin alt dallarında da ya da daha doğru şekilde antropolojiye yardımcı bilimlerin de doğmasına ve aradaki etkileşimin artmasına sebep olmuştur denebilir.

Antropoloji genel olarak iki büyük bölüme ayrılmaktadır (Ralph Leon Beals ve Harry Hoijer,1991:9). Bu ayrımın ilk kısmını aslında antropolojinin kelime anlamı ele alındığında ilk çağrışım uyandıran fiziki antropoloji oluştururken, ikinci kısmını antropolojinin daha sonraki araştırma ve çalışma alanlarının gelişimi ile karşımıza çıkan sosyal/kültürel antropoloji oluşturmaktadır. Thomas Hylland Eriksen, sosyal/kültürel antropoloji ile ilgili olarak 'antropoloji dünyadaki sosyal ve kültürel

farklılıkları gözler önüne sermeye çalışır, ancak antropolojik projenin önemli bir parçası sosyal sistemler ile insan ilişkileri arasındaki benzerlikleri kavramsallaştırıp anlamaya yöneliktir' der (2009: 20).

Daha önce de değinildiği gibi her ne kadar sosyal-kültürel antropolojinin araştırma alanı kabile ve ilkel yaşam süren topluluklar üzerinde olsa da günümüzde bu durum ilkel toplumların yok denecek kadar az olması ya da daha doğru tabiriyle bu toplumların geniş ve gelişmiş toplumlarda kendilerine yer edinmesiyle araştırma alanı artık şehirleşmiş ve gelişmiş toplumları kapsamaya başlamıştır.

“[...] disiplinde çok önemli olan ‘kültür’ kelimesi de, yetiştirmek, terbiye etmek anlamına gelen Latince ‘coiere’den gelmektedir. (Koloni kelimesi de aynı kökene sahiptir.) Bu durumda kültürel antropoloji ise ‘terbiye edilmiş/işlenmiş insanlarla ilgili bilgi’ yani insanlığın doğal özellikleri değil de edinilmiş olan özelliklerine dair bilgi anlamına gelmektedir” (Thomas Hylland Eriksen, 2009: 30). Bu bilgiler ışığında kültürel antropoloji insanı yaşadığı topluma göre inceler ve toplumun - bireyde bıraktığı izler kültürel antropolojinin ilgi alanına girer demek mümkündür. Sosyal ve kültürel antropologlar, antropoloji çalışmalarını sadece belli toplumlar ve kültürler üzerinde yapmaz, günümüzde var olan toplumların yaşam biçimleriyle, toplum yapılarıyla ilgilenirler. ‘Bu yaşam biçimleri ise, bireylerin, yaşadıkları toplum içinde nasıl eğitildikleri; birlikte yaşayacakları eşleri nasıl seçtikleri; nasıl evlendikleri, kendi toplumları ya da diğer toplumların üyeleriyle nasıl örgütlü ilişkiler kurdukları gibi konuları içerir’ (Ralph Leon Beals-Harry Hoiyer,1991: 10).

İnsanların karakterleri doğuştan gelemmez(Thomas Hylland Eriksen, 2009), insan içinde yaşamış olduğu toplumla, çevresiyle ve dünyaya ait bağlantı kurduğu ne varsa onlardan birçok şeyi öğrenir, insana has olan düşünme ve akıl yürütme özelliği ile onu kolayca özümser ve kültür denen olgu böylelikle ortaya çıkmış olur. İşte sosyal-kültürel antropoloji de insanın oluşturmuş olduğu bu kültürün gelişim sürecini dahası insan denen varlığın içinde bulunduğu toplumun tarihini ve kültürünü incelemektedir.

Minasova (Тер-Минасова), kültürel antropolojinin konuşma da dahil olmak üzere iletişim yoluyla kültürü geliştirme yeteneğini incelediğini, insan kültürlerinin

muazzam çeşitliliğini, etkileşimlerini dikkate aldığını öne sürer. Ona göre, kültürel antropoloji dil ve kültürün etkileşimiyle özellikle ilgilenir (2000: 17).

Elbette ki dil de sosyal kültürel antropolojinin alanına girmektedir (Ralph Leon Beals-Harry Hoijer,1991). Bu bilim dalı dünyada konuşulmakta olan bütün dillerinin hem tarihini hem bugünkü durumu ile ilgilenir. ‘Dil antropolojisi, sadece dillerin tarihsel ve betimsel incelenmesiyle değil dilin, kültürün diğer yönleriyle olan ilişkisiyle de ilgilenir’(Ralph Leon Beals-Harry Hoijer,1991: 10). Burada önemli olan ise dilin kültürle ilişkisi, bağlantısı ve toplumda oynamış olduğu roldür.

Çalışmanın daha sonraki kısmında yer verilecek konulardan biri olan dil-kültür bağlantısında da ayrıca değinileceği gibi, dil ve kültür arasındaki ilişkinin bizi insana götürdüğü söylenebilir. İnsanı ve insanın sahip olduğu kültürü anlamak için dili anlamak gereklidir. Dil, İnsan yaşamının ne ölçüde, hangi yöne doğru ve nasıl geliştiğinin ipuçlarını barındırır. Daha kısa bir deyimle insanın içinde bulunduğu kültürü yansıtmaktadır. Minasova (Тер-Минасова) dilin sosyokültürel açıdan ele alınmasıyla ilgili olarak “Dili yapısı, işleyişi ve uzmanlaşma yöntemleri bakımından ele alırsak (yerli veya yabancı), sosyokültürel katman veya kültürün bir bileşeninin, dilin bir parçası olduğu veya onun gerçek varlığının arka planında olduğu ortaya çıkıyor.” demektedir (Если же рассматривать язык с точки зрения его структуры, функционирования и способов овладения им (как родным, так и иностранным), то социокультурный слой, или компонент культуры, оказывается частью языка или фоном его реального бытия.) (2000: 15)

Buradan da anlaşılacağı gibi dilin içerisinde barındırdığı kültür bileşenleri veya sosyokültürel katman ile insan ile ilgili yapılan sosyal-kültürel antropoloji çalışmalarına önemli bir kaynak oluşturduğunu ve bu açıdan kültürle eşitlik oluşturduğunu söylemek mümkündür. O halde bu bilgilerden yola çıkarak dilbilim araştırmacıları aynı zamanda birer antropologlardır demek yanlış olmayacaktır.

1.3.Dil-İnsan-Kültür Üçlüsü ve Atasözleri

Dil - konuşma kollektifinin, kültürünün, geleneklerinin, kamu bilincinin depolanması ve kültür transferi yoluyla bir ulus oluşturan, etnik insan yapısını şekillendiren bir kamu aracıdır (Язык — мощное общественное орудие, формирующее людской

поток в этнос, образующий нацию через хранение и передачу культуры, традиций, общественного самосознания данного речевого коллектива.)-(Тер-Минасова,2000: 15).

Bu tanım aslında dil-insan ve kültür arasındaki bağı en güzel özetleyen tanımlardan biridir demek mümkündür. Dil-insan-kültür kavramları birbiri içine geçmiş bir zincirin halkası olarak kabul edilebilir. Biri diğerini besler, kapsadığı anlam ve sınır çizgisini genişletir. Elbette ki dilin basit tanımlamalarını da yapmak mümkündür ancak söz konusu atasözleri, dil, insan ve kültür ile ilişkili olduğundan ve atasözlerini daha iyi kavrayabilmek açısından bu tanımları kullanmak daha yararlı olacaktır.

İnsan, yaşamış olduğu çevreye uyumla beraber, etrafında bulunan her bir objeyi, varlığı, alışkanlıklarını, içinde bulunduğu duygusal ve psikolojik durumu dilde var eder, dile yansıtır. Varlığını idame ettirebilmede en önemli araç olan dili bu bakımdan insandan ayrı tutmak imkansız denilebilir. Ama bundan ziyade insanın doğuştan dil becerisine sahip olduğu düşünülmektedir. Bedia Akarsu bu konuyla alakalı Dil-Kültür Bağlantısı'nda biyolojik görüşten bahseder ve der ki; "Biyolojik görüşler, insanın henüz bir dili olmadığı ilk durumundan hareket ederler. İlk zamanlarda öyle bir dönem vardır ki, orada insanlar duygularını ve isteklerini yüksek organları olan hayvanlar gibi dile getirirler ve dil bu ilkel anlatım biçimlerinden yavaş yavaş oluşur."(Akarsu,1998: 21).

İnsan dil yardımıyla kendini saran çevreyi betimlemeye çalışmıştır. Bunun için dış dünyadaki olguları, objeleri ve bunlar arasındaki ilişkiyi, duygu, his ve düşüncelerini kendisine çağrışım yapan nesnelere birleştirerek ifadelerini zenginleştirmiştir(Dalkılıç,2015: 346).

'...dil olmaksızın, insanın dünyaya erişimi ve dünyayı anlaması ve anlamlandırması olanaklı değildir. Dil yardımıyla, deneyimlediğimiz şeyleri adlandırır ve çevremizi düzenleriz. Dolayısıyla benliğin, öz bilincin, bireyselliğin, kişiliğin, kimliğin oluşumunda etkili olan sembollerin ve işaretlerin hazinesi olarak dil, tinsel olarak gerçekliğe erişimimizi ve onu anlamlandırmamızı ve birbirimizle anlaşmamızı sağlar; dolayısıyla da olgusal çevremizin ve kişisel deneyimlerimizin sınırları ardında bulunur(Coşkun,2014: 98).

“Humboldt’a göre insanın doğumu ile birlikte uygarlığın da çekirdeği meydana gelir ve onun gelişen varlığı ile birlikte büyür. Her insan, öteki insanlarla birlikte yaşamak zorunda olduğundan, başlangıçtan beri insanlar aralarında topluluklar kurmuşlar, yasalar koymuşlardır. Bu topluluklar da sonraki toplumların düzenli, yasalı yaşamını hazırlamıştır”(Akarsu,1998: 44). Genellikle aynı amaçları, istekleri, hedefleri olan insanlar bir araya gelmiş, istekler ve hedeflerin farklı oluşu başka grupların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu oluşumlar insanların yaşam mücadelesinde bir birey olarak ayakta kalabilmelerine de olanak sağlamış, nesillerini devam ettirebilmişlerdir. Elbette ki insanların bir araya gelip topluluklar oluştururken bu toplulukların ortak dili konuşuyor olmaları da muhtemeldir. Yani öyleyse dil insanları bir araya getirip toplulukları oluşturmuş, bu toplulukları yaşam mücadelesi ve kazanımlarıyla kültürü oluşturmuş, kültürü alan yeni nesiller de bununla birlikte yaşamlarını idame ettirebilmiş ve topluluklarının devamı için daha sağlam temeller atmışlardır denebilir.

“En genel tanımıyla insanın kendisini ifade etmek için kullandığı en temel iletişim aracı olan dil, duygu ve düşünce hazinesinin dile getirilmesidir. Kültür ise bir toplumun maddi ve manevi olarak ortaya koyduğu değerler bütünüdür. Dil kültürü beslerken bir yandan da kültürle beslenir. Maddi ve manevi kültürel değerlerin oluşmasında ve aktarılmasında dilin büyük bir rolü vardır”(Dalkılıç,2015: 344).

İnsan düşüncesini durmaksızın niteliksel dönüşümlere uğratan “işaretler” ve bu işaretlerin sembol haline gelmesini sağlayan kaynak güç olan “kültür”, insanın gerçeklik hakkındaki ilkelerinin (kozmojinin) oluşumunda en az doğa kadar etkin faktörlerdir(Yıldız,2014: 120).

İnsanın düşünmesi ancak dille olanaklı olabildiğinden, dilde üstünlük yaratamayan bir ulusun düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır. Bu, bütün kültür üzerine de etki yapar. Öyleyse, kültürle dil birbirlerinden ayrılamazlar. Her ikisi de birlikte gelişirler. Birinde üstün olan bir ulusun, ötekinde de üstün olması zorunludur(Akarsu,1998: 87).

Dil vericidir, kültürün taşıyıcısıdır, içinde depolanan ulusal kültürün hazinelerini nesilden nesile aktarır. Ana dilde uzmanlaşan çocuklar, onunla önceki nesillerin genelleştirilmiş kültürel deneyimini öğrenirler (Язык — передатчик, носитель

культуры, он передает сокровища национальной культуры, хранящейся в нем, из поколения в поколение. Овладевая родным языком, дети усваивают вместе с ним и обобщенный культурный опыт предшествующих поколений) (Тер-Минасова, 2000:15).

Ulusların özelliklerini dillerinin öğelerinden çıkarmak hemen hemen olanaksızdır. Ancak bu ulusların dünya görüşlerinin saptandığı bir edebiyatları ya da konuşma dili varsa bu olanaklı olur(Akarsu,1998: 60). Öyleyse bir ulusun kültürünü kavrayabilmek adına o ulusun atasözlerine bakmak da doğru olacaktır, çünkü atasözleri ulusların konuşma dilinden doğup edebiyatında yer etmiş dil ürünleridir.

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitim, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır(Aksoy,1991: 13).

“Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır”(Aksoy,1991: 15).

Atasözleri her dönemde olduğu gibi günümüzde de oldukça popülerdir. Çağdaş edebiyat, medya, sosyal medya, politika gibi alanlarda oldukça sık kullanılır. Kullanılma amacı anlatılacak konunun pekiştirilmesidir, çünkü atasözleri olayları en kısa yoldan ve en net biçimde özetleme imkanı sunabilmektedir. Tabi ki zamana göre şekillenmesi ve çağa uyumlu hale gelmesi de söz konusudur.

“Üstadımız Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, bir gün bu noktaya temas ederek buyurdular ki:

Bir zate sormuşlar, (bu darb-ı mesel) atasözleri nedir?

Demiş ki: “Kur’an ve Hadis değil amma onların yanında löm löm gider.”

O halde: Atasözleri kimlerden çoğalmış? Her çeşit halkın hadiselerden, insanlıktan, tabiatten, yaşanılardan esinlenerek ortaya konmuş aforizmalar. Ama hepsi şu beş bin yıllık tarihi içinde kendi düşüncesini bezeyen, aklı başında ve insanlara mahsus akıl etme hassasına, okumamasına ve resmi tahsil yapmamanın bilmediğimiz ruhi tesiriyle, kendisini başkalarının bilemeyeceği yüksek bir seviyeye yükselenlerin hayat tecrübelerine dayanarak söyledikleridir (Ünver,1981: 646.647).

Atasözleri hem sözlü hem de yapılan çalışmalarla, gelecek nesillere aktarılmaya çalışılması amacıyla derlenip, toparlanarak oluşturulan yazılı kaynaklar ile koca bir anıt gibi yüzyıllar boyu yıkılmadan, kaybolmadan günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu, bir bakıma bir halkın tarihine, kültürüne ve değerlerine göstermiş olduğu saygıyla alakalıdır. Bunu bir halkın kültürü hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayacak derin hazineler barındıran kaynaklar olarak da görmemiz mümkündür.

Türkçe atasözleri üzerine pek az çalışma yapılmıştır.

“Atalarsözüne, dilimizde yazılı olarak, ilk kez Divan ü Lügati’t Türk’te rastlıyoruz. Divan ü Lügati’t Türk’te, atalarsözü yerine ‘sav’ terimi kullanılmaktadır. Bu terim, bize daha doğru gelmektedir. Çünkü ileride değineceğimiz gibi, atalarsözü dediğimiz sözler, birer önerme kuruluşundadır. Bu bakımdan, onlara ‘sav’ demek, belli bir düşünceyi, yaşanmış bir değeri, “doğruluğundan kuşkuya düşülmez” gibi bir savla ileri sürdüklerinden, daha doğru olur. Ancak, Türkçemizde, ‘atalarsözü’ ya da ‘atasözleri’ terimleri yerleşmiştir. Artık, ‘sav’ terimine dönüş olanaksızdır (Timuroğlu,2000: 15).

Aksoy’un yapmış olduğu çalışmada eleştirel yaklaşımla ele alınan bazı atasözleri çalışmaları;

- a. Atalar Sözü (Hazırlayan: Velet İzbudak-1936)
- b. Durub-i Emsal-i Osmaniyye (Şinasi, İkinci Baskısı-1287 (1870))
- c. Durub-i Emsal-i Osmaniyye (Ebüzziya Üçüncü Baskısı-1302 (1885))
- d. Durub-i Emsali Türkiyye veya Atalar Sözü (Tekezade M. Sait, 1311 (1895))
- e. Kamus-i Türki (Şemsettin Sami, Hicrî 1317 (1899))
- f. Türk Lügati (Hüseyin Kâzım Kadri, I. 1927)

Bunlar dışında, metinlerde de atasözlerine Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig, Atabetü'l-Hakayık ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi eserlerde sıkça rastlamak mümkündür(Karpova,2019: 27)

Atasözleri ile ilgili yapılmış çalışmalara örnek verilebilecek diğer bazı Türkçe Atasözleri sözlük çalışmaları (Tan,2013) ;

- Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul 2009.
- Metin yurtbaşı, *Sınıflandırılmış Türk Atasözleri*, Ankara 1994.
- TDK, *Bölge Ağzlarına Atasözleri ve Deyimler I-II*, Ankara 2004.
- Demir Alp, *Türk Darbimeselleri Yahut Atalarsözü*, İstanbul 1993.
- İsmail Parlatır, *Atasözleri*, Ankara 2008.
- Mehmet Hengirmen, *Atasözleri Sözlüğü*, Ankara 2007.
- TDK, *Atasözleri Sözlüğü*, Genel Ağ, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> [Aralık 2012 itibarıyla 2.396 söz]

Rusçada atasözü: “Ritmik söyleyiş, genelleştirilmiş bir düşünce, sonuç, alegori ve didaktik ön yargı taşıyan, kısa forma bürünmüş küçük bir halk şiiri.” olarak tanımlanmaktadır (Пословица малая форма народного поэтического творчества, облаченная в краткое, ритмизованное изречение, несущее обобщённую мысль, вывод, иносказание с дидактическим уклоном) (academic.ru).

Tabi ki Türkçe atasözleri gibi Rusça atasözleri de birçok süreçten ve dönemden geçmiştir. Halkın ruh halini, deneyimlerini, kaybettiklerini, kazandıklarını, korkularını ve öğütlerini içermektedir.

Eski halklarda "poslavitsı"(пословицы) yerine "pritchami"(притчами) olarak adlandırılırdı. Çoğu zaman, bir anlatı türünün, hikayenin, masalın ayrılmaz bir parçasıydı. Bu ifadeler, sahip olduğu genelleme özelliği ile göze çarpıyor ve hatırlanıyordu. Hikayelerin kalan kısımları hafızalarda yer etmedi ancak bu genel yargı ifade eden atasözleri dile düştü, nesilden nesile aktarıldı (У древних народов пословицы назывались «притчами». Зачастую они были составной частью какого-то повествования, рассказа, сказки. Имея мерный склад, эти выражения-обобщения выделялись, запоминались. Иные рассказы уже и не вспоминались,

a расхожие суждения из них попадали на язычок и передавались из поколения в поколение.)-(Детский Час).

Atasözü asıl amacından uzak, halktan ayrı, sürekli olarak insanın ağızında yaşayan, düşüncelerinde dönüp duran, onun saygı ve vekaletinden hoşlanan, ona tanıklık eden, kanıt ve gerekçe sunan, rehberlik eden, eğlenceli faydalı bir arkadaştır. Onun önünde de yasalar önünde olduğu gibi herkes eşittir ve o kimseye tabi değildir, çünkü isimsiz, kişisiz ve tarafsızdır. Atasözünün mahkemesi yoktur. Her yaşta vatandaş, her rütbe ve devletten, özgürlük ve kölelik, zenginlik ve yoksulluk, mutluluk ve mutsuzluk, bilgelik ve basitlik - tüm bunlar atasözünün samimi ve cesur, katı ve tarafsız yargılarının konusudur ([...] удаленная от первоначального своего назначения в человечестве, оставленная в удел простолюдию, пословица неумолчно живет в устах народа, обращается в кругу его мыслей, пользуется его уважением и доверенностью, служит ему свидетельством, порукою, уликою, оправданием, руководством и вообще веселым и полезным спутником в жизни. Пред нею, как пред законом, все равны, а она никому неподсудима, потому что безымянна, безлична и нелицеприятна. На пословицу суда нет. Всякий народ, возраст, всякое звание и состояние, свобода и рабство, богатство и бедность, счастье и несчастье, мудрость и простота – все составляет предмет ее суждений искренних и смелых, строгих и беспристрастных, так что от пословицы не уйдешь)-(Снегирев, 2014:18)

Atasözleri ve deyimler, yüzyıllardır süren tecrübeyi ağızdan ağıza, nesilden nesile aktaran halk sanatının incileridir ("Пословицы и поговорки – жемчужины народного творчества, в которых отразился многовековой опыт, передаваемый из уст в уста, из поколения в поколение.") - (Мокиенко,2009: 5).

Bu tanımlar, atasözlerinin temelini, halk bilgeliği, yaşanmışlıklar ve tecrübelerle dayalı olduğu düşüncesinin Rus kültüründe ne kadar yer ettiğini ve aynı zamanda ne derecede kabul gördüğünü göstermektedir.

Snegirev’de özellikle bu noktaya dikkat çekerek ‘bilimsel düşünceler ve kurallar günlük hayata başvurmadan genellikle dünyaya yabancı kalırken, hayattan alınan doğal yargılar olarak atasözleri ona kolayca ve doğal olarak adapte olur’

der(Пословицы как естественные суждения, почерпнутые из жизни, легко и сами собою прилагаются к ней, тогда как ученые мнения и правила нередко остаются чуждыми в мире, без приложения к насущному быту.) (Снегирев, 2014: 19).

‘Tarihsel yaşamın olağanüstü dönemlerinde veya ünlü bir olaydan sonra söylenmiş/o önemli zamanlardan kalma birçok tarihi atasözü mevcuttur. Örneğin; 'Poltova yakınlarındaki bir İsveçli gibi ölmek.' (Немало пословиц исторических, получивших начало в выдающиеся периоды исторической жизни, или после знаменитого события. Например, «погиб, как швед под Полтавой»).

Tarihsel referans: I. Petro Rus atasözleri ve deyimleri çok severdi. Çoğunu ezbere ve nerede kullanılması gerektiğini iyi biliyordu. Yabancı topraklarda bile atasözlerini unutmadı. Gemi sanatı eğitimi için bulunduğu Amsterdam'dan, Levashev'e atasözleri ile ilgili kitaplar göndermeyi unutmamasını yazdı. Petro, mektubunu şöyle sonlandırıyor: " *Amsterdam, 15 Şubat 1717, Petro*" (Историческая справка: Петр I очень любил русские пословицы и поговорки. Большинство их знал наизусть, умел применять кстати и у места. Даже в чужих краях государь не забывал пословиц. Так, находясь в Амстердаме, где изучал корабельное искусство, он писал Левашеву о присылке ему книг с пословицами, просил об этом факте не забыть.)' - (Детский Час).

Rus atasözlerinin kaynağı da tıpkı Türk atasözlerinde olduğu gibi çok eskilere dayanır. Örneğin din adamlarının, kahinlerin, kralların, halk tarafından hatırı sayılır kişilerin, bilgelerin ağızlarından dökülen bu sözler yaşam kuralları olarak insanlara iletilmiştir(Sнегирев, 2014: 17). Burada özellikle dikkat edilmesi gereken bir yer var ki o da Rus halkının tarihine, büyük şahsiyetlere, din adamlarına, yaşça büyük ve hatırı sayılır kişilere duyduğu saygıyla, öğütlerini tutmasıdır. Snegirev, Rus atasözlerinin en eski kaynaklarının destanlar olduğunu ileri sürer(2014: 26-27) ancak çoğu zaman dramatik, lirik ve sembolik türlerine de rastlamak mümkündür. Atasözleri söz konusu olduğu zaman destanlardan bahsetmemek mümkün değildir, çünkü asıl bilgeliğin, halkın inanışlarının kaynağı o halklara ait olan destanlardır.

Rus atasözleri için ilk kaynaklar yunanca Pcheli, Pchelnh ochey, Margarita ve Tsvetoslaviya olarak bilinir(Первыми источниками и образцами для письменных

сборников русских пословиц и притчей были греческие, известные под названием Пчелы, Пчелиных очей, Маргарита и Цветословия) (Снегирев, 2014: 32).

Ayrıca Rus Atasözleri ile ilgili yapılan çalışmalardan önemli bazıları şunlardır;

- Geleneksel Rus Atasözleri - Пословицы русского народа. — М.: Художественная литература. В. И. Даль. 1989.
- Bazı Rus folklorik türleri; Atasözleri, deyimler ve kurallar - Малые жанры русского фольклора. Пословицы, поговорки, загадки. Составитель В. Н. Морохин.
- Geleneksel Rus halk atasözleri ve deyişleri - Русские народные пословицы и притчи, изданные И. Снегиревым.
- 4291 eski Rus atasözünün derlemesi - Собрание 4291 древних российских пословиц. Печатаны при императорском Московском университете 1770 г.
- Büyük Rus Atasözleri Sözlüğü - Большой словарь русских пословиц. Мокиенко В.М.2010

II. BÖLÜM

ATASÖZLERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

“Çalışmanın bu bölümünde Ö.A.Aksoy'un Atasözleri Sözlüğü(1991), Snegirev'in Rus Halk Atasözleri ve Benzetmeleri (Русские народные пословицы и притчи)(2014) ile Renkovskaya'nın Rusça'nın ve Atasözlerinin Sözdizimsel Yapısının Bazı Özellikleri'nde (Некоторые Особенности Синтаксической Структуры Русских и Пословиц) geçen atasözlerinin yapısal ve biçimsel özellikleri dikkate alınmıştır.”

2.1. Rusça Atasözlerinin Yapısal Özellikleri

Genel olarak bakıldığı zaman atasözlerini evrensel kabul eden görüşlere göre ulus fark etmeksizin var olan atasözlerinde ortak bir takım özelliklere de rastlamak mümkündür. Çünkü bu özelliklere sahip olduğu için bu özlü sözlere atasözü denilmektedir.

Snegirev Rus atasözlerini zaman ve köken olmak üzere ikiye ayırır. Ama sonuç olarak genel anlamda hepsinin felsefe, doğa bilimi ve tarih içerdiğini söyler(Снегирев,2014: 23). Bu denli kısıtlanmış ve dar bir sınıflandırma yapılmış olsa da bugün atasözlerinin halkın içinden geldiği için hayatın her alanıyla ilgili içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca atasözlerinin bir diğer özelliği de sınıflandırma yapmamasıdır. Sadece halkın değil aynı zamanda farklı sınıfların karakterini, yaşama bakış açısını, düşüncesini ifade eder(Снегирев,2014: 24). Atasözlerinin evrensel oluşu kadar dikkat çeken bir diğer özelliği de burada verilmektedir. Zira atasözü sadece belli bir sınıfa, kesime, topluluğa ait değildir. Her kesimden insan onda kendini bulur, hayatına yön verirken örnek alır.

Atasözlerinin sert ve kuralcı bir tutumla söylenmesinden ziyade halka daha yakın, halk dilinden ve içinden olması sebebiyle bu kadar kabul görmüş olduğu bir gerçektir. Konuya ve amaca göre atasözlerinin şekli değişir. Kimi zaman kesin ifadelere bürünüp bir mesajı doğrudan iletirken, bazen mecazi anlama bürünüp şaka ve ipucuyla iyi tavsiyelerde bulunur(Снегирев,2014: 25). Belki de bu durum

atasözlerinin ilk ortaya çıktıkları andan itibaren bu denli kabul görmesinin sebebi olabilir.

Bazı atasözlerinde suçlayıcı, itham edici, emir verici fiiller yerine, yalın hal kullanılır (Снегирев, 29). Bu durum aslında daha çok deyimlerde karşılaşılan bir durum gibi gelebilir ancak kimi atasözlerinde de buna rastlamak mümkündür.

Atasözleri sözdizimsel yapı bakımından iki önemli özelliğe sahiptir. İlk olarak bağımsız, tamamlanmış, ayrı bir varoluşa sahip sözler olduğu için sözdizimsel tamlığa sahip olması gerekir ama aynı zamanda akılda kalıcılığı ve kolay ezberlenebilir oluşu sebebiyle de özlü olması gerekir(Ренковская,615). O halde atasözlerinin sözdizimsel yapı olarak tamamlanmış ve kapsamlı olması gerektiği kadar kısa ve karmaşık olmaması da gereklidir denebilir.

Her atasözünde olduğu gibi Rus atasözleri de çok anlamlılıkları ve çok yönlülükleri bakımından dikkat çekicidir; ahlaki, duygusal, dini, basit, günlük ya da geniş ve dar, gerçek ve mecazi vb. gibi. Burada örnek verilecek olursa;

'Знай самого себя' (Kendini tanı) ve *'самую узкую исключительность, самую наивную и смешную самостоятельность'*(en naif münhasırlık, en dar ve en saçma bağımsızlıktır) sözleri bize antik çağlardan beri var olan gerçek bilgeliğin ana ilkesini ifade eden sözler olarak kabul edilir.

Bu bilgiler ışığında Rus atasözlerinin geniş anlama sahip olduğunu ve aynı zamanda felsefi boyutunu görmek mümkündür. Bu da Rus atasözlerinin çok anlamlılığına örnek teşkil etmektedir.

Atasözlerinde insanların iç ve dış dünyasının, ruhunun, karakterinin ve zihninin olduğu gibi tüm tezahürleri ile keskin ve bir o kadar da canlı bir şekilde ifade edildiği görülür. Yaşayan düşüncelerden esinlenen uçucu kelimeler bir özgünlük ve sonsuzluk kazanır(Снегирев,16). Aslında burada çalışmanın başından beri verilmek istenen mesaj görülebilir. Olaylar, durumlar, duygular, hisler vs. geçicidir, ancak onların insan üzerinde bıraktığı izler kalıcıdır. Atasözleri bu izleri ölümsüzleştirir, bu tecrübelerle özgünlük ve sonsuzluk kazandırarak aynı durumla karşılaşan kişilerin bu

durumların sonuçlarına hazırlıklı olmalarını sağlar demek mümkündür. Snegriev'in bu düşünceleri bize atasözlerinin insanlardan hangi çerçevede esinlendiğini ve onları ne ölçüde yansıttığını bir kez daha göstermiş oluyor. Snegriev, atasözlerinin sebepsiz olmadığını, kendilerini doğru, gerçek, tartışılmaz kabul ettiklerini ve ne aptalca ne de sarhoş bir konuşmanın atasözü olmadığını, sonuç olarak sadece ayık ve akıllıca söylenenlerin atasözü olduğunu savunur. Rus toplumu için atasözleri gerçektir, ilahi sözler olarak kabul edilir. Bunun en büyük örneği yine Snegriev'in (Снегирев) atasözleri için söylemiş olduğu 'Her şey gider, gerçek kalır.(*Все минется, одна правда остается.*)' sözüdür.

2.2.Türkçe Atasözlerinin Yapısal Özellikleri

Türkçe Altay dil ailesinden olup, diğer Altay dilleri gibi sondan eklemelidir. Türkçede, Rusça, Almanca, Arapça gibi dillerde görülen cinsiyet ayrımı yoktur.

Yapısal özelliklerini genelleştirilmiş bir çerçevede ele aldığımız zaman kelime grubu, cümle dizimi ve kapsam alanından bahsetmek yerinde olacaktır. Bizim için önemli olan da benzerlik boyutunun genel bakışta görülen yönleridir.

Atasözlerinin elbette göze çarpan en önemli özelliklerinden biri benzer söyleyiş biçimine sahip olmalarıdır. Edebi anlamda bir incelemeye tabi tutulmamış olsalar bile hemen ilk kez duyulmasında dahi normal söz gruplarından farklı, birbirlerine benzerlik yönünden ayırt edici oldukları kolayca anlaşılmaktadır. Ayrıca atasözlerinin yapısal olarak şiirsel, sanatsal bir yapıya sahip olduğu da söylenebilir.

Atasözleri bilindiği üzere belirli bir söz dizimine sahiptir, bu söz dizimi ve kelimelerle ilgili olarak bir değişiklik yapıldığı takdirde aynı etkiyi bırakmayabilir. Bir cümle içerisinde kitaplar dolusu makaleler, düşünce yazıları yazılabilecek anlam yoğunluğuna sahiptir. Aslında atasözleri bir bakıma bir folklorun, tarihin, sosyolojinin vs. özetidir. İşlevselliği bakımından bir düşünceyi ifade etmede pekiştirici ve destekleyici yönüyle kullanımı mümkündür denilebilir. Bu ifadeleri doğrudan veya benzetmelerle, ironik örneklerle aktarma özelliğine sahiptir.

- Az sözle çok şey anlatılır.

Örn: '*Dikensiz gül olmaz.*' gibi...

- Fazla uzun değillerdir, en fazla bir, iki cümledirler. Amaç zaten kısa ve anlamlı, pratik bir şeyler anlatmaktır.

Örn: ' *Yerin kulağı var.* '

' *Vakit nakittir.* '

' *Görünen köy kılavuz istemez.* ' gibi...

- Genel olarak geniş zaman kipi ve emir kipi kullanılarak olayın-durumun ciddiyeti vurgulanmak istenmiştir.

Örn: ' *Zaman sana uymazsa sen zamana uy.* '

' *Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.* '

' *Ak akçe kara gün içindir.* ' gibi...

- Aynı zamanda fiili olmayan, gizli emir içeren atasözleri de mevcuttur.

Örn: ' *Evvel taam, sonra kelam.* '

' *Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli.* ' gibi...

- Genellikle kavram olarak, gözlem ve deneme sonucu ulaşılan atasözleri mevcuttur. Bunlar; sosyal, toplumsal, tarihi ve doğa olaylarının gözlem ve deneme sonucu ortaya çıkmış olan sonuçlarını içerir.

Örn: ' *Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.* '

' *Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.* '

' *Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.* '

' *Mahkeme kadiya mülk değil.* ' gibi...

- Yine deneme ya da mantığa dayanarak söylenmiş, ahlak dersi veren ya da öğüt içeren atasözleri mevcuttur.

Örn: ' *Yoldan kal, yoldaştan kalma.* '

' *Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.* ' gibi...

- Felsefi görüşler içeren, bilgece düşünceler ve yol gösterici tavsiyeler barındıran atasözleriyle de sıklıkla karşılaşmak mümkündür.

Örn: *'Can bostanda bitmez.'*

'Korkunun ecele faydası yoktur.' gibi...

- Ve bunların yanında geleneksel özelliklere sahip, töre, örf, adetler üzerine söylenmiş çokça atasözü vardır.

Örn: *'Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı var.'*

'Kız beşikte, çeyiz sandıkta.' gibi...

- Daha önce de belirtildiği üzere atasözlerinin kelimelerinin yerleri değişmez, yerine başka kelimeler kullanıldığı takdirde var olan anlamda bozulma söz konusu olur. Buna rağmen birkaç farklı biçime sahip atasözü görmek mümkündür.

Örn: *'Denize düşen yılanı sarılır.'*

'Denize düşen yosuna sarılır.' gibi...

- Folklorik bir özellik olarak ayrı bölgelerde söyleniş biçimi ve yapısal bakımdan farklılıklar görülüyor olması da normal bir durumdur.

Örn: *'Keskin sirke kabına zarar'* sözü,

bazı bölgelerde *'Keskin sirke küpüne zarar'* şeklinde söylenebilir.

- Bazı atasözleri bir durumu daha iyi kavramaya yardımcı olunması açısından uzatılır.

Örn: *'El elden üstündür'* sözüne *'arşa varıncaya kadar'* sözünün eklenmesi gibi bir uzatma sayesinde, bu atasözleri ile bir işin başında farklı, sonunda farklı ders çıkarılması gerekli hale gelir.

- Atasözlerinin mecazi anlam özelliğine sahip oluşu yanında bazı doğrudan anlatıma sahip atasözleri de vardır.

Örn: *'Dost ile ye iç, alışveriş etme.'* (**mecazsız**)

'Damlaya damlaya göl olur.' (**mecazlı**)

- Söz sanatları bir anlatımı süslemede çokça önemlidir. Atasözlerinin de etkileyici özelliğe sahip olmasında söz sanatlarının etkisi büyüktür.

Aksoy'un (1991) yapmış olduğu çalışmayı baz alırsak, atasözlerinde; *beyit, kinaye, istiare, mecaz, cinas, tezat, aliterasyon* gibi pek çok söz sanatının kullanılmış olduğunu görmek mümkündür.

Örn: *'Kızını dövmeven dizini döver.'* (**aliterasyon**)

'Köpekle dalaşmaktan çalıyı dolaşmak yeğdir.' (**cinas**)

'Ak akçe kara gün içindir.' (**tezat**)

'Ağaç yaşken eğilir.' (**istiare**)

'Gülme komşuna gelir başına.' (**beyit**)

'Hamama giren terler.' (**mecaz**)

'Can boğazdan gelir.' (**kinaye**)

- Atasözlerinin biçimsel özellikleri arasında eksik ve devrik tümce yapıları da dikkat çekmekte ve belirleyici özellikler arasında yer almaktadır.

Örn: *'Ağlama ölü için ağla deli için.'* (**devrik cümle**)

'Atın ürkeği yiğidin korkağı.' (**eksik cümle**)

- Yine kendi içinde çift yargılı, çelişik düşünceler ve ifadeler içeren atasözleri mevcuttur.

a. Çelişik olanlarda anlamları birbirine aykırı durumlardan bahsedilir. Bir yargının başka bir atasözünde çeliştiği bir durum ortaya konulur.

Örn: *'Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.'*

'Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar.' gibi...

b. İki yargılı atasözlerinde ise bir cümle içerisinde farklı sonuç çıkarılabilecek iki yargı barındırır.

Örn: *'Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.'*

'Demir tavında, dilber çağında.' gibi...

- Atasözleri ile karıştırılan çok fazla söz mevcuttur. Bunlar arasında söyleyiş biçimi ve yapı bakımından benzerliği çok olan sözler vardır. *Özdeyiş* bunlara örnek verilebilir. Bazı özdeyişlerin söyleyeni de bellidir.

Örn: *'En büyük utku, kişinin kendine egemen olmasıdır.'* (**Eflatun**)

Ya da halk arasında epeyce yaygın ama atasözü ile ilgili olmayan sözler de mevcuttur.

Örn: *'Meşveretsiz yapılan işten hayır gelmez.'*

- Bazı atasözleri kısa anlatı şeklinde kullanılır. Bir cümlelik de olsa bir olay anlatmış kabul edildiği için bu biçim özelliğine öykü biçimi denilmektedir.

Örn: *'Eşeği düğüne çağırmışlar, "ya odun eksik, ya su" demiş.'*

'Tilkiye "tavuk kebabı yer misin" demişler, "adamın güleceğini getiriyorsunuz" demiş.' gibi...

Aksoy'un (1991) yapmış olduğu sözlük çalışması, Türkçe Atasözlerinin yapısal özellikleri üzerine yapılmış kısa ve özlü bir çalışma olduğu düşünülmektedir.

III. BÖLÜM

ATASÖZLERİNDE İNSAN

3.1. Rusça Atasözlerinde ‘İnsan’

Çalışmanın Dil-insan-kültür bölümünde Rus atasözleri hakkında ilahi sözler olduğu düşüncesinin yaygın olduğu dile getirilmiştir. Rus halkında atasözleri ilahi bir temele dayandırılarak aslında halkta nasıl bir etki bıraktığını açık ve net bir şekilde göstermektedir. Snegirev’in sözleri bunu destekler niteliktedir.

“Atasözlerindeki sonsuz gerçekliğin varlığı, rasyonalite (zeka), özgürlük ve ahlaki birleştirerek, onlara ilahi bir köken atfediyorlardı ve çok eskilere, insan ırkının var olduğu antik çağın karanlığıyla çevrili tarih öncesi dönemlere götürüyordu. Gerçekten de, bilgelik ve gerçekler insan ruhunun Tanrıyla yakınlaşmasından doğar. Saflığının ve sadeliğinin bir işareti olarak bebek giysilerine benzetilir. Bu nedenle cennetsel hakikatin kendisi 'insan/bebek' ve yeryüzünden parlayan hakikat 'gerçek/doğru' bu benzetmelerle bir araya gelerek insanlığın tezahürüne bürünür” (От присутствия в пословицах вечной правды, соединяющей в себе разумность, свободу и нравственность, им приписывали божественное происхождение, а по незапамятной, предысторической давности возводили начало их к младенчеству рода человеческого, искали в колыбели народов, окруженной мраком древности. Действительно, истинная мудрость и правда проистекают от сближения духа человеческого с духом Божиим. Сродна ей и младенческая одежда, как знак ее чистоты и простоты. Вот почему сама небесная правда и воссиявшая от земли истина** облекались в одежду притчи и пословицы, когда благоволили прийти в явление человечеству.) (Снегирев, 2014: 16).

Atasözlerinin bu benzetmeler ve tasvir ışığında insanla bütünsel olarak ne kadar bir olduğunu ve tarihsel olarak ne kadar eskiye dayandığını görmek mümkündür. Rus halkına göre atasözü benimsenmeli insanın yaşamında sağlam bir yere sahip olmalı

ve dahi insan onunla bütünleşmeli, zira atasözlerinin ortaya çıkış amacı da tamamen olmasa da genel olarak bu şekilde görülmektedir.

Snegirev atasözlerinin kaynağının tapınaklar, ibadethaneler, şehir kulübeleri ve mahkemeler olduğunu söyler. Buralarda doğan ufak fikirlerin zamanla mantık çerçevesinde büyüyerek, büyük düşünceler ve sonra atasözlerine dönüştüğünü savunur(Столь высоко происхождение пословиц! Исходя из уст пророков, оракулов, мудрецов, патриархов, царей и сивилл древнего мира, они сообщались народу как изречения мудрости, как правила жизни. Рассадником их были храмы, стогны городские и судилища. Долгое время мудрость передавала плоды своего размышления в простых, кратких и складных изречениях, благозвучных для слуха, доступных для ума и емких для памяти.) (Снегирев, 2014: 17). Bu düşünceler atasözlerinin ilahi kaynaklı olması gerektiği kadar ne kadar çok önem arz ettiğini de gözler sermektedir. Rus halkı yöneticilerine, din adamlarına ve bilginlere ne kadar değer verdiğini bu şekilde göstermektedir.

“Atasözlerinde insanların iç ve dış dünyasının, ruhunun, zihninin ve karakterinin olduğu gibi tüm tezahürleriyle keskin ve bir o kadar da canlı bir şekilde ifade edildiği görülür. Yaşayan düşüncelerden esinlenen uçucu kelimeler bir özgünlük ve sonsuzluk kazanır. Her şey gider, gerçekler kalır (Кажется, нигде столь резко и ярко не высказывается внешняя и внутренняя жизнь народов всеми ее проявлениями, как в пословицах, в кои облекаются его дух, ум и характер. Летучее слово, проникнутое и одухотворенное живущею мыслью, получает самобытность и вековечность. Все минется, одна правда остается.)” (Снегирев, 2014: 16)

Snegriev'in bu düşünceleri bize atasözlerinin insanlardan hangi çerçevede esinlendiğini ve onları ne ölçüde yansıttığını bir kez daha göstermiş oluyor. Snegriev, atasözlerinin sebepsiz olmadığını, kendilerini doğru, gerçek, tartışılmaz kabul ettiklerini ve ne aptalca ne de sarhoş bir konuşmanın atasözü olmadığını, sonuç olarak sadece ayık ve akıllıca söylenenlerin atasözü olduğunu savunur. (2014)

Atasözü insandan insan için varolmuştur. Bu gerçeklik oranı yüksek ve ilahi kökene dayalı olduğu savunulan sözler, ortaya çıkarken bir amaç güdülmemiş olsa dahi, insan varlığının kendi türünün yaşamsal evrelerini tamamlayabilmesi ve bu anlamda

kolaylık sağlayabilmesi adına yardımcı olmuşlardır. Aslında daha önce bahsettiğimiz gibi burada da bu düşüncelerin yazılı kurallar ve yasalardan önce onların yerine kullanıldığı düşüncesinin Snegirev'de de aynı şekilde tezahür ettiği söylenebilir. İnsanoğlunun, belki bir peygamberin, bir din adamının, bir düşünürün, bir mazlumun, karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmeye çalışan birinin bilgece söylemiş olduğu, ağızdan ağza dolaşan, kanıtlara ve olaylara dayanan, sürekli insanın etrafında dönüp duran, mutsuzluk veya mutluluktan, acı veya güzel bir durumdan, olaydan, tecrübeden beslenen, bazen değişen ve gelişen bu değerli sözler, insandan ayrı düşünülemez (Снегирев, 2014). Söylenmiş olan tüm atasözleri insan içindir. Milleti farklı olabilir, ancak değeri ve etkisi aynı ölçüde kıymetlidir.

Atasözlerinin bir kişiyi ya da belirli bir grubu hedef göstermek yerine bu değerli sözleri topluma mal etmek ve genelleşmiş bir yargı çıkarmak adına niteleyici kelimeler kullandığı aşıkardır. Burada daha önce çalışmanın 'Dilbilim-Kültürdilbilim ve Kod Kültürleri' kısmında değinilen kültür kodlarından bahsetmek doğru olacaktır. Kod kültürleri, Rus dilbilim ekolünde özellikle kültürdilbilim ve budundilbilim alan uzmanlarınca sıkça işlenmekte ve gelişimini günümüz sosyal bilim dalları sınırları içerisinde devam ettirilmektedir (Saraç, 2019: 162). Kültür kodları inanları niteleyen bir takım belirli kelimelerdir ve genel olarak bu kelimler kullanıldığı zaman söylenen sözü kimlerin dikkate alması gerektiği ya da kimler ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Yine 'Bir milletin kültürel belleğinin şifreleri: Kod kültürleri' adlı çalışmasında Hakan Saraç, Gudkov ve Koşkova'nın (2007) çalışmalarından yola çıkarak, bir kültür toplumunun evrensel ve ulusal-kültürel değerleri o toplumun diline yansıtmakta, kaydedilmekte ve kodlanmaktadır. Bu yüzden, kod kültürleri bir milletin ulusal-kültürel değerlerini kişinin belleğinde şifrelemekte ve aynı zamanda kişiye onları deşifre etme imkanı sunmaktadır der(2019: 162).

- Çalışmada 'Kod Kültürleri'nden kasıt, özellikle tarihi olaylar ve ders çıkarılacak durumlar göz önüne alındığında, olayın yaşandığı zaman, mekan ve kişi dışında, daha genel, daha genelleşmiş ve tavsiye niteliği taşıyan süslü ifadeler kullanılmasıdır. İnsan (antromorf) kod kültürleri sayesinde atasözlerinde geçen çoğu niteleyici kelimenin, toplumun kültürel yapısına, bireyin yaşamına ve karakteristik özelliklerine dikkat çekmekte olduğunu gösterir. Yani bu kültür kodları kullanılarak

atasözlerindeki insan'ı ve insan kavramına işaret eden bir takım sembolleri bulmak mümkündür. Ünlü Rus sözlükbilimci Vladimir Dahl'in atasözleri için buna benzer bir çalışma yapmış olduğunu söylemek mümkündür. Dahl yapmış olduğu çalışmada 'kod kültürleri' gibi bir ayrımın dikkat çekmek istemiş, bilinmemektedir ancak atasözlerini kısım kısım ayırarak çalışmada değerlendirmiş ve okuyucuya kolaylık sağlamıştır(bkz. Даль,1989).

3.2. Türkçe Atasözlerinde 'İnsan'

Yazılı ve sözlü eserler var oldukları toplumun dini, felsefi, kültürel değerlerinden ve hatta teker teker bireylerin kişisel özelliklerinden etkilenirler. Elleri hayatta buldukları kişilerin, bu kişilerin çevresindeki bireylerin ve dahi küçük-büyük grupların duygu, düşünce ve yaşayış biçimlerinden esinlenirler. Genele yayılmaya çalışılsa da esinlenen bu düşüncelerin çoğu şahıslara aittir ve şahsa ait olan düşünceyi topluma mal etmek ne kadar doğru olur bilinmez. Her ne kadar bu görüş tereddüde düşürse de genel olarak toplumun ortak düşünce, duygu, endişe, kültür vs. gibi durumlarını atasözlerinde bulmak mümkündür. Bu durumda tek farklılık bölgeye göre ufak söz değişiklikleridir(Aksoy,1991). Kısa oluşuyla akılda kalan bu anlamlı sözler halkın ortak değerlerini dahası insanı doğrudan içerisinde barındırır.

İnsan, var olduğu ilk zamanlardan itibaren etrafında olup bitenleri kendi lehine çevirme çabası içine girmiştir. Her şeyi kendi yararına kullanmaya başladığı için doğal yolla gerçekleşen neredeyse her duruma müdahale etmiştir denebilir. İnsanın bu göstermiş olduğu çabanın doğası gereği yaşamını idame ettirme içgüdüsünden kaynaklandığı kabul edilir bir gerçektir. İnsan bu çaba içerisindeyken karşılaştığı zorluklarla başa çıkma gücünü kendinde bulmakta ve mücadele etmeye çalışmaktadır. Bu mücadele mecburiyeti insana iyi ve kötü deneyimler kazandırmakta ve öğretici kabul edilmektedir. İnsan yüksek bir yerden yeryüzüne bakıyor olsaydı, yeryüzünde karşılaşmış olduğu zorlukların elbette farkında olmayacaktır. Yeryüzünün sahip olduğu çeşitliliğe şahit olan insanın bundan nasibini almış olduğu ve insan hayatında da bu çeşitliliklerin mevcudiyeti kabul edilebilir bir durumdur. Nitekim bu çeşitliliğin içerisinde insanın kendini soyutlamasının çok zor olduğu bilinmektedir.

Dil de insanın yaşamsal durumu, yaşam şartları gibi pek çok konudan etkilendiği için bu yaşamsal zorlukların dil üzerinde büyük etkisi söz konusudur. Daha önce bahsedildiği gibi dilin oluşumunda insanlığın ilk zamanlarından itibaren insanla alakalı her durumun, olayın, coğrafi şartların, yaşam şartlarının vs. etkisi söz konusudur. Doğal olarak dil ürünü olan atasözleri bundan nasibini almıştır. Türkçede günlük kullanımlar da dahil olmak üzere atasözleri gibi pek çok değerli sözde yaşamın etkilerini büyük ölçüde görmek mümkündür. İnanç, ölüm, yaşam, kader ve kültürün içerisinde yer alan sadece o toplum mensubu insanların anlayabileceği insana dair bütün kodlamalar atasözlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bunlardan sadece Türk kültüründe bahsi az geçen ölüm için çok az şey söylenir. Ya da bu durumu dile getirirken daha naif kelimeler kullanılmaktadır demek doğru olacaktır. Bundandır insan, Türkçe atasözlerinde ölüm ile ilgili olarak sadece ölümün çaresiz kabulleniş olduğu, önünde sonunda insanın ölümle karşılaşacağı gibi pek az ve net şekilde uyarılmıştır. Örneğin; “Ölümden öteye köy yoktur.” gibi.

Türk insanının inançlarına bağlı bir kültüre sahip oluşu dilin bu yönde gelişmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Türkçe atasözlerinin oluşumunda da bu unsurların etkisi büyüktür. Kültürüne bağlı olan Türk insanı büyüklerine olan saygısıyla da kendisine yol gösteren atasözlerini günlük yaşamında pek sık kullanır. Türkçe atasözlerinde Türk insanına ait bahsedilen bu unsurlara rastlamak olasıdır ve Türkçe atasözlerini okuyan bir bireyin bu atasözlerinde insan yaşamına dair her şeyi bulması; inancı, yaşamı, kültürü, dil unsurlarını, kültürel kodlamaları dahası ‘insan’ı bulması kaçınılmazdır.

Türkçe atasözlerinde 'insan' sade bir şekilde ele alınmıştır. İnsanın temel görevlerine, olması gereken genel yaşam biçimi ve karakteristik özelliklerine değinilmeye çalışılmıştır. Değinilen konular genel çerçevede çocuk yetiştirmeden başlayarak, aile kurumu, toplum kuralları, kültürel yapı, gelenek ve göreneklerdir. Örneğin evlilik üzerine birçok söz mevcuttur. Bu durum bize Türk toplumunun evliliğe verdiği önemi göstermektedir. Bu sözler tavsiye ve yol gösterici niteliktedir.

Daha önce çalışmanın ‘Dilbilim-Kültürdilbilim ve Kod Kültürleri’ ile ‘Rus Atasözlerinde İnsan’ kısmında bahsedildiği üzere burada da ‘Kod Kültürleri’ne değinmek doğru olacaktır. V.N. Teliya kod kültürleri ile ilgili yapmış olduğu

çalışmada “kendi öz anlamına ek olarak, bünyesinde çeşitli kültür olgularını bulduran tüm söz ve söz grupları” olarak tanımlıyordu (Saraç, 2019: 163). Türk atasözlerinde bu kullanıma rastlamak mümkündür. Zira atasözlerine yakından bakıldığı zaman, doğrudan 'insan'ı işaret etmek yerine daha çok konuşma dilinde sıkça yer verilen bir takım niteleyici kelimeler kullanıldığı görülmektedir. Atasözlerini 'insan'la bağdaştırmanın en güzel yolu bu niteleyici kelimelerden geçmektedir. Bu 'insan'ın hem varlığına hem de kişisel özellikleri ile kültürel özelliklerine dikkat çekme eylemidir. Örn: Ana, baba, kız, oğlan, yiğit, güzel, genç, vs. gibi.

Örnek verilecek olursa;

'Kız beşikte, çeyiz sandıkta.'

'Ana hakkı, Tanrı hakkı.'

'Babanın (atanın) sanatı oğla mirastır.'

'Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir.' vs. gibi bu sınıflandırma, kodlama ile ilgili verilebilecek örnekler çoğaltılabilir.

Verilmiş olunan bu bilgiler, bir atasözünün içerisinde 'insan'ı aramak değil de, söylenmiş tüm atasözlerinin insandan yola çıkılarak, onu ilgilendiren herhangi bir noktaya mutlaka değindiğini; bu nedenle, atasözlerinin gerek yaşam tarzı, gerek kültürel özellikleri, gerekse gelenek ve görenekleri olmak üzere mutlaka insana ait meselelere dikkat çektiği söylenebilir.

3.3. 'İnsan' İle İlişkilendirilerek Belirlenen Rusça ve Türkçe Atasözleri

Çalışmanın bu bölümünde verilen Rusça ve Türkçe atasözlerinin belirlenmesi aşamasında çalışmanın daha önceki Dilbilim-Kültürdilbilim ve Kod Kültürleri kısmında bahsedildiği üzere, kültür kodları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra insana ait yaşam, ölüm, inanç, kader gibi belirli aitlikler bu atasözlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Kod Kültürleri, bilinmeyen denklemlere sahip dilin birazda olsa anlaşılmasına kolaylık sağlamaktadır. Bir dilin belirleyici birkaç özelliğini bilmek o dili anlamada kolaylık sağlamaktadır. Kod kültürlerinde de belirtilen genç, yaşlı, güzel, çirkin, iyi,

kötü, delikanlı, ihtiyar, adam, kadın, dayı, amca, kuzen vs. ayırt edici bir takım niteliklerdir. Örneğin; Türkçede güzel sıfatı hem sıfat olarak hem de aşık olunan kadını, sevgiliyi vs. anlatmak için kullanılmaktadır. Türk dili konuşurları ‘güzel’ dendiği zaman ne kastedildiğini kolaylıkla anlayabilmektedir. Bir başka örnek olarak ‘Dünya ahret bacım olsun’. Bu söylemde bulunduğu vakit söylenilmek istenen yine Türk dili konuşurları tarafından anlaşılabilir.

Kod kültürlerinin asıl ortaya çıkış amacı kültür ve dil arasındaki etkileşim sorunlarının çözüme kavuşturulmasıdır(Saraç.H.2019:162). Yapılan çalışmalar sonucu belirlenen kodlarla, dil ve kültür arasındaki dil dünya görüşü ortaya çıkmış kabul edilmektedir. Daha önce deyimlerin sınıflandırılması üzerine kod kültürleriyle yapılmış çalışmalar olması, bu çalışmaların deyimlerle büyük benzerliklere sahip bir diğer toplumsal değer olan atasözleri üzerinde de etkileyici olacağı düşüncesini uyandırmıştır. Bu sebeple atasözlerini ‘insan’ kavramıyla ilişkilendirerek belirleme çalışmasında kod kültürlerinden yararlanılmıştır.

Ölüm, tıpkı hayat gibi gerçektir ve hayatın bir parçasıdır. Yoktan var olmak gibi vardan yok olma inancı hemen her dinde vardır ve insanın ölümü sonrası için ise farklı düşünceler mevcuttur. Bu kadar gerçek olan bir durum insanların hemen her dönem zihinlerini meşgul etmiştir. İnsan açığa vurmasa da içinde bir yerlerde mutlaka ölüm korkusu taşımaktadır. Başlarda gerçek dışı karşılanan bir durum olduğu tahmin edilse de, günümüzde insanın, ölümün varlığına alışmış olduğu bilinmektedir. İnsan ölümün varlığına ve gerçek dışılığına aşina olmuş olsa da, hala olağanüstülüğünü, içinde bir yerlerde saklı olan ölüm korkusunu taşıdığı bilinmektedir. Bu sebeple insandan gelen atasözlerinde ölümün varlığını aramak kaçınılmaz olmuştur. Ancak tuhaf olan o ki insanın, ölüm konusunda kendisinden sonraki nesilleri çok az ve çok net şekilde uyardığı görülmektedir. İnsandan bağımsız düşünülemeyen bu kavram ve gerçeklik atasözlerini belirlemede başka bir etkeni oluşturmuştur. Burada ölüm ile birlikte aslında ‘inanç’ kavramı da büyük ölçüde yer almaktadır. İnsan ölüme olan inancıyla bir nevi ‘yaşam’a olan inancını da kanıtlamış kabul edilebilir. Ölüm ve yaşam olgusuyla ise dini anlamda olmasa da hem inancını hem de kader denilen ve kimileri için sadece ölüm ve yaşam gibi net iki çizgiye sahip olsa da, insana çizilmiş olan bir yolun inancını da gözler önüne sermektedir. Birbiriyle bağlantılı ölüm-yaşam-kader-inanç olguları burada atasözlerinin

belirlenmesinde önemli ve büyük bir rol oynamaktadırlar. Daha önce çalışmanın Dil-İnsan-Kültür Üçlüsü ve Atasözleri kısmında bahsedildiği üzere, insanın büyüklerine, değerli ve kıymetli şahsiyetlere, anne-babaya olan saygısı aynı zamanda atasözlerinin sürekliliğini sağlamada inancın ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Kod kültürleri ve tamamı ile insanın varlığına bağlı olan ve insan hayatının vazgeçilmezi olan bu kavramların atasözlerinin belirlenmesinde net çizgiler oluşturma konusunda yardımcı dokunacağı düşünülmüş ve nitekim de öyle olmuştur.

a. Rusça atasözleri

1. Адам привычен к бедам (А-25)-(Adem, başı belaya alışık).

*‘Adem’, Tanrı tarafından yaratılan ilk insan olarak kabul edildiği için, burada Adem üzerinden bir genelleme yapılmış ve insanın başından belanın eksik olmadığı dile getirilmiştir.

2. Адам сотворен и рай отворен (А-30)-(Adem yaratıldı, cennet açıldı).

*Adem’in yaratılmasıyla cennetin kapıları açılmıştır.

3. Безгрешна человека на свете нет (Б-45)-(Dünyada günahsız kimse yok).

*İnsan denen varlık günahkardır.

**4. Без матери младенца не утетишь, без мастера аксамита не уложишь (Б-90)
(Annesi olmayan bir bebeği teselli edemezsiniz).**

*Bir bebeği ne ile kandırmaya çalışırsanız çalışın, annesi yoksa hiçbir şey ile teselli bulamayacaktır. Burada anne’ye verilen, verilmesi gereken kıymet ve insan hayatındaki değeri gösterilmek istenmiştir.

5. Без рассуждения не твори осуждения (Б-105)-(Akıl yürütmeden kınama).

*Her durumda önce muhakeme etmeden, insana has olan akıl yürütmeye, düşünmeye başvurmadan, kimseyi ve hiçbir şeyi yargılamamak gerektiğini öğütlemektedir.

6. Безумному в обиду не давайся! (Б-120)-(Akılsızca hareket etme! Öfke ile kalkan zararlar oturur.)

*Burada yine insana has olan akıl ve düşünme yetisine dikkat çekilmiş, düşünmeden hareket edilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

7. Богатство человека от смерти не избавит.(Б-195)-(İnsanı ölümden serveti kurtarmayacak).

*İnsanın ölümüne paranın, servetin çare olmadığına dikkat çekilmektedir.

8. Большая мудрость самого себя знать. (Б-320)-(Kendini bilmek büyük erdem.)

*İnsanın kendi hal ve hareketlerinin, karakterinin farkında olmasının, nerede nasıl davranması gerektiğini bilmesinin ona büyük fayda sağlayacağına değinilmektedir.

9. Больше верь своим очам, нежели чужим речам. (Б-320)-(Diğer insanların sözlerinden çok, gözlerinle gördüğüne inan.)

*İnsanın her söylenene kulak asmaması gerektiğine ve gözleriyle görmeden söylenene inanmaması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

10. Беда не по лесу ходит, а по людям. (Б-475)-(Ormanda yürürken değil, insanlarla yürürken kork.)

*İnsanın, diğer insanlarla iletişimde her zaman temkinli dikkatli olması gerektiğini öğütlemektedir.

11. Волк хищник по природе, а человек по зависти. (Б-180)-(Kurt doğası gereği yırtıcıdır ve insan kıskanç.)

*İnsanın doğuştan gelen bir takım özellikleri olduğunu ve doğası gereği kıskanç olduğunu dile getirmektedir.

12. Вперед людей не забегай, а от людей не отставай! (Б-265)-(İnsanların önüne geçme ve onlardan geri de kalma!)

*İnsanlarla uyumlu olunması gerektiğini öğütlemektedir.

13. 13.Все люди в избе, один черт на дворе.(B-335)-(Herkes evde insan, bahçede şeytandır.)

*İnsanların karakterinin değişkenliğine dikkat çekilmektedir.

14. Всякая молодость резвости полна.(B-365)-(Her gençlik oyunla dolu.)

*Gençliğin aldatıcı ve hiç bitmeyecekmiş gibi gelen türlü zevk ve eğlenceyle dolu olduğuna ancak bunların geçici olduğuna vurgu yapılmaktadır.

15. Всякой родится, да не всякой в люди годится. (B- 405)-(Herkes doğar ama insan olamaz.)

*İnsan olma erdeminin sonradan kazanıldığını, bazı insani özelliklerin doğuştan gelmediğine dikkat çekilmektedir.

16. Всякой совет к разуму хорош. (B-410)-(Herhangi bir tavsiye bile akıl için yararlıdır)

*Mutlaka verilen tavsiyelere kulak asılması gerektiğini öğütlemektedir.

17. Всяк своим умом живет. (B-440)-(Herkes aklıyla yaşar.)

*Akıl etme yetisi insana doğuştan verilen bir özelliktir ve herkes kendi kararlarını kendisi verir, olumsuz durumların sonucunda pişmanlık duymak bir şey değiştirmez.

18. В дороге и отец сыну товарищ. (B-480)-(Yolda baba oğlun yoldaşdır.)

19. В игре и дороге узнают людей. (B-490)-(İnsanları yolda ve oyunda tanırın.)

*İnsanları tanımak için onlarla ya bir ortaklık ya da bir yolculuk yapmak gerekmektedir.

20. Век живи, век учись! (B-670)-(Yüzyıl yaşa, yüzyıl öğren!)

*İnsanın hayatı boyunca öğreneceği çok şey vardır, her ne kadar her şeyi öğrendiğini düşünse de öğrenmesi gereken şeyler henüz bitmemiştir. Hayat insana her zaman bir şeyler öğretir.

21. Дал Бог много, а хочется больше. (D-35)-(Allah ne kadar çok verirse versin,

insan daha fazlasını ister.)

*İnsanın hedefi ne ise ona ulaşsa bile her zaman daha fazlasını istemektedir.

22. Два раза молодую не быть, а смерти не отбыть. (Д-85)-(İki kez genç olunmaz ve ölümden kaçılmaz.)

23. Два раза не умирать. (Д-85)-(İki kez ölmemez.)

*Ölüm herkes için bir kere gelir, ona göre davranın mesajı içermektedir.

24. День меркнет ночью, а человек печалью. (Д-125)-(Gün gecede kayboluyor, insan üzüntüde.)

* Gündüzün gecenin karanlığında kaybolması gibi, üzüntü de insanın karanlığıdır.

25. Для спасенья надобно терпенья. (Д-195) (Kurtuluş için sabır gereklidir.)

*İnsanın kötü bir durumdan kurtulmak için sadece sabırlı olması gereklidir.

26. Дитя не плачет, мать не понимает. (Д-175)-(Çocuk ağlamıyor, anne anlamıyor.)
(Ağlamayan bebeğe, süt vermezler.)

*İnsanın istediğini elde etmek için çaba sarf etmesi gereklidir.

27. Доброй человек в добре проживет век. (Д-285)-(İyi bir insan sonsuza dek yaşayacaktır.)

*İyi bir insan bu dünyadan gitse bile ardında güzel izler bırakacağı için, her zaman iyilikle hatırlanacak, yaşatılacaktır. İnsanın iyi olması gerektiği öğütlenmektedir.

28. Доброй человек лучше каменного моста. (Д-285)-(Nazik/iyi bir insan, bir taş köprüden daha iyidir.)

*Nazik/iyi bir insana hiçbir şekilde zarar gelmeyeceği söylenerek, insanın ne olursa olsun nazik/iyi olması gerektiği tavsiye edilmektedir.

29. Доброй человек – кому невдомек. (Д-285)-(İyi insan- tanınmayan/kimse tarafından bilinmeyendir.)

30. Доброму человеку всякий день праздник.(Д-295)-(İyi insana her gün bayram.)

31. Добрую жену взять, ни скуки, ни горя не знать. (Д-305)-(İyi bir eş alırsan can sıkıntısı ve keder bilmezsin.)

*İnsan iyi bir eş ile evlilik yaptığı zaman eşi onunla birlikte tüm yükü, sıkıntıyı göğüsler. Böylelikle insanlara iyi bir evlilik yapılması tavsiye edilmektedir.

32. Дошла честь, что и голова с плеч. (Д-395)-(Namus, omuzda baş olarak geldi.)

*Namus insanla birlikte var olmuştur ve insan buna sahip çıkmalıdır.

33. Других не суди, а на себя погляди! (Д-410)-(Başkalarını yargılama, kendine bak!/İğneyi başkasına, çuvaldızı kendine batır.)

*İnsan önce kendi hatalarını görmeli ve düzeltmeye çalışmalı, başkalarının hatalarını aramamalıdır.

34. Дума за горами, а смерть за плечами. (Д-445)-(Ruh hemen köşede ve ölüm onun gerisinde.)

*Ölüm insana her an çok yakın, ruhu kadar.

35. Думай о смерти, а гроб всякому готов. (Д-445)-(Ölümü düşün, tabut herkes için hazır.)

36. Душа согрешила, а ноги виноваты. (Д-490)-(Ruh bir günah işliyorsa, ayaklar suçludur.) (Akılsız başın cezasını ayaklar çeker.)

*İnsan akılla karar verir ve sonuçlarına katlanmak zorundadır.

37. Живи просто, проживешь лет со сто! (Ж-170)-(Basit yaşa, yüzyıl yaşa!)

*Sıradan bir hayata sahip olan insan, rahat bir yaşam sürmektedir.

38. Мать всякому делу конец.(М-55) (Anne her işin sonu.)

39. Молодому жениться рано, а старому поздно. (М-240)-(Genç bir adamın evlenmesi için çok erken ama yaşlı için de çok geç.)

*Burada genç ve yaşlı birlikte kullanılmıştır.

40. Ни уса, ни бороды, ни ума в голове. (Н-1070)-(Büyük yok, sakal yok, kafada

akıl yok.)

*Henüz yaşı genç olanın olgunlaşmadığı, akıl etme yetisini düzgün kullanamadığı dile getirilmektedir.

41. Цвет старости седина, а смерти болезнь. (Ц-25)-(Yaşlılığın rengi gri saçtır ve ölüm bir hastalıktır.)

*Beyaz saç yaşlılığın, yaşlandıktan sonra bir hastalığın da ölümün habercisi olduğu söylenmektedir.

42. Человек не скотина, а деньги не мякина. (Ч-70)-(İnsan sığır değildir, para da saman.)

*İnsan paraya çok önem vermemelidir.

43. Чему смолоду не научился, того и под старость не будешь знать. (Ч-80)-(Genç yaşta öğrenmediğinizi yaşlıyken öğrenemezsiniz.)

*Bir insan yedisinde ne ise yetmişinde odur.

44. Человека лень не кормит, а здоровье только портит. (Ч-65)-(Tembellik insanı beslemez sadece sağlığını bozar.)

*Tembellik yaparak, işlerini erteleyerek rahat edeceğini düşünen kişi yanılmaktadır./İşleyen demir pas tutmaz.

45. Худое худым называют, а доброе добрым почитают. (Х- 330)-(Kötüye kötü denir, iyiye saygı duyulur.)

*İyilik bir erdemdir, insanın iyi olması gerekmektedir.

46. Умный на суд не ходит, а глупый и с суда не сходит. (У-150)-(Zeki olan mahkemeye gitmez, aptal olan mahkemedен çıkamaz.)

*Zeki insan nerede nasıl davranması gerektiğini iyi bilmektedir.

47. Муж глава, а жена душа. (М- 340)-(Koca baş, eş ruhtur.)

* İki kişi evlendiği zaman birbirini tamamlar.

48. Как ни живи, только Бога не гневи! (K-105)-(Nasıl yaşıyorsanız yaşayın, Tanrı'ya kızmayın!)

*Din ve inanç da insan içindir. Bu nedenle dini açıdan pek çok öğütle karşılaşmak mümkündür. Burada da insanın yaşamı için şükür etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

49. Дети крадут, а отец прячет. (Д-540)-(Çocuklar çalar, baba saklanır.)

*Çocukların yaptığı hatadan babaları sorumlu tutulmaktadır.

50. Дитя не плачет, мать не понимает. (Д-175)-(Çocuk ağlamıyor, anne anlamıyor.) (Ağlamayan bebeğe, süt vermezler.)

b. Türkçe atasözleri

1. Adam adamdır, olmasa da pulu; eşek eşektir, olmasa da çulu (atlastan olsa çulu). (70)*

İnsanın değeri zengin olmakla artmaz. Yoksulluk da insanın değerini azaltmaz. İnsanın kıyafetine göre değerlendirilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır.

2. Adam adamın şeytanı. (72) *

İnsanı insanın yoldan çıkarabileceğine, aldığı kararları değiştirmekte etkili olabileceğine ve yaptığı yanlışlarda ortak birilerinin olabileceğine dikkat çekilmektedir.

3. Adamın adı çıkacağına canı çıksın. (80)

*İnsanın yapmadığı bir davranışla itham edilmesi ya da iftiraya uğraması onun için her gün ölüm demektir.

4. İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında. (82)

*Bir hayvanın dışarıdan bakıldığında tehlikeli olup olmadığı anlaşılabilir, ancak insan bütün kötülükleri içinde taşımaktadır.

5. Adam kıymetini adam bilir. (87)

*Adam diye kast edilen iyi bir kişiliğe sahip, dürüst insanın kıymetini ancak kendisi

gibi olan bir insan bilir denilmek istenmiştir.

6. Adam (insan) yanıla yanıla, pehlivan yenile yenile. (90)

*İnsan yaptığı işlerde ilk denemede başarılı olmayabilir ancak denemekten vazgeçmez ise daha önceki yaptığı hatalardan ders aldığı için başarılı olacaktır.

7. Ağırılık altın kale, hafiflik başa bela. (117)

*İnsan ağırbaşlı olmalıdır. Böyle kimselere saygı duyulmaktadır. Aksi davranışlar sergileyenlere kimse değer vermemektedir ve bu kişiler sürekli hata yapan kişilerdir.

8. Akıl adama sermaye (O da gide gelmeye). (163)

*İnsanın en kıymetli varlığı aklıdır. İnsan bunu kaybetmemek için elinden geleni yapmalıdır, zira eğer aklını kaybederse tekrar kazanamayacaktır.

9. Akıl akıldan üstündür. (164)

*İnsan büyük bir sorunla karşılaştığında veya önemli kararlar almadan önce fikirlerine güvendiği insanlara danışmalıdır.

10. Akıl olmayınca ne yapsın sakal? (175)

*Yaşlanmak bir insanı olgunlaştırmaz, o kişi hala olgunlaşmadı ise yaşlandıkça çocukça işler yapmaya devam edecektir.

11. Amca baba yarısı. (277)

*Amca, kardeşinin çocuğuna kendi çocuğu gibi ilgi gösterir, korur kollar ve çocuk da amcasını babası gibi görür.

12. Ana hakkı, Tanrı hakkı. (284)

* Anneye karşı olan sorumlulukların bilinmesi gerektiğine zira bu sorumlulukların, yükümlülüklerin Tanrı'ya olan yükümlülük kadar kutsal olduğuna dikkat çekilmektedir.

13. Babanın (atanın) sanatı oğula mirastır. (478)

*Burada sanattan kasıt meslek, uğraştır. Çocuk daha küçük yaşta ister istemez babasının sanatı ile ilgilenir. Giderek bu sanatı öğrenir. Büyüyünce kendisi de bu sanatla uğraşır. Böylece bir sanat(iş, meslek), babadan oğula miras kalır.

14. Erim er (yiğidim yiğit) olsun da yerim (durağım) çalı (kaya) gibi olsun. (1128)

*Bir kadının kocası, eşine ve evine sahip çıkan sorumluluk sahibi bir birey olursa, isterse evi bile olmasın kadına fark etmez demek istenmiştir.

15. Er lokması (ekmeği) er kursağında kalmaz. (1139)

*İyilik yapılan kişi eğer iyi biri ise bu iyiliğin karşılığını vermek için çalışır mesajı verilmektedir.

Bir kimseden iyilik gören kişi mert ise bu iyiliğin altında kalmaz. Kendisi de ona iyilik yapma çabası gösterir.

16. Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. (1255)

*İnsan gençliğin kıymetini zamanında bilmezken, yaşlandığında yapamadığı işler aklına geldiğinde hüzünlenir ancak artık vakti geçmiştir.

17. Güzeli kızken görme, beşik ardında gör. (1337)

*Bir kadının güzelliği doğum yaptıktan sonra kaybolabilmektedir.

18. İnsan beşer, kuldur (bazan) şaşar. (1537)

*İnsanlar yaratılırlarken eksiksiz yaratılmamışlardır ve elbette ki hata yapmaları beklenmektedir, herkes hata yapabilmektedir.

19. İnsan doğduğu yerde değil, doyduğu yerde. (1540)

*İnsan nerede doğmuş olursa olsun, doğduğu yeri değil para kazandığı yeri yurt edinir denilmek istenmiştir.

20. İnsan eşek olunca, semer vuran çok olur. (1541)

*İnsan aptal, saf bir kişiliğe sahip olduğu zaman etrafındaki insanlar bu durumu fırsat

bilip o kişiden faydalanmaya çalışabilmektedir.

21. İnsan kendini beğenmese çatlar ölür. (1553)

*İnsanın kendini beğenmektedir ve başkalarından üstün görerek yaşamaktadır.

22. İnsanoğlu çiğ süt emmiş. (1555)

*Kişi eksiksiz yaratılmamıştır ve iyilik edene bile kötülük edebilmekte, her türlü fenalığı, kötülüğü içinde barındırabilmektedir.

23. İnsan söyleşe söyleşe (konuşa konuşa) hayvan koklaşa koklaşa. (1556)

*Hayvanlar birbirlerini koklayarak iletişim kurarken, insanlar konuşarak iletişim kurarlar ve sorunlarını bu şekilde çözebilmeleri mümkündür.

24. İnsan yedisinde ne ise yetmişinde o olur. (1559)

*İnsan çocukluğunda edindiği huyları yaşı kaç olursa olsun değiştiremez, yaşlandığında da aynı hal ve hareketleri sürdürecektir.

25. İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder. (1615)

*Bir kimse iyi huylu olursa bu davranışı ile onu yetiştiren anne babaya dua ettirirken, kötü huylu olursa kötü söz söylettirir, rezil eder.

26. İyilik eden iyilik bulur. (1621)

*Kişi iyilik yaptığı zaman mutlaka karşılığında bir iyilik görecektir, bu sebepten iyilik yapmalı iyi biri olmalıdır.

27. İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir. (1622)

*Kişi iyiliği karşılığını beklemeden yapmalıdır, iyilik yapılan kişi karşılığını vermese de Tanrı bu iyiliği bilir.

28. Kardeşim olsun da kanlım olsun. (1670)

*Kendisine ne türlü kötülüğü bulunursa bulunsun, insan kardeşinden vazgeçemez, vazgeçmemelidir.

29. Kişi ne yaparsa kendine yapar. (1832)

* İnsan iyilik yaparsa karşılığında iyilik, kötülük yaparsa kötülük bulur.

30. Oğlan dayıya, kız halaya çeker. (2062)

*Erkek çocuk huy ve fiziksel görünüş olarak dayıya, kız çocuk halaya benzemektedir.

31. Öksüz oğlan (çocuk) göbeğini kendi keser. (2110)

*Arkasında herhangi bir desteği bulunmayan kişi, kendi kararlarını verip, kendi işini kendi halletmektedir.

32. Ölümden öte(-ye) köy yoktur. (2120)

*Bir kişi bir işe koyulduğu zaman tüm sonuçlarını göze alarak yapıyordur.

33. Ölüm hak miras helal. (2125)

*Ölüm herkes için vardır, kaçış yoktur. Ölenin malı mülkü de mirasçıları arasında paylaşılır.

34. Önce düşün sonra söyle. (2135)

*Kişinin kötü duruma düşmemesi için, söyleyeceği sözleri önce düşünüp tartması ondan sonra söylemesi gerekmektedir.

35. Yiğit arkasından vurulmaz. (2589)

*Bir kişiyi onun bulunmadığı ortamda kötölemek hoş bir davranış değildir.

36. Yiğit meydanda belli olur. (2594)

*Kişi boş konuşmak yerine yaptığı işlerle kendini göstermelidir.

37. Kader olmayınca, kadir bilinmez. (1635)

*Kişinin kaderi iyi değilse, ne yaparsa yapsın kıymeti bilinmez.

38. Düşüne düşün görmeli işi, sonra pişman olmamalı kişi. (1045)

*İnsan pişman olmamak için yapacağı işin her boyutunu düşünmelidir.

39. Bugün bana ise yarın sana. (591)

*Bugün başına bir iş gelen kişiye yardım etmeli, çünkü aynı duruma düşmeyi göz önünde bulundurmak gereklidir.

40. Çocuğun yediği helal, giydiği haram. (674)

*Çocuğu doyurmak için her türlü harcama yapılabilir, ancak çocuk çabuk büyüdüğü için kıyafete çok para harcanmaması gereklidir.

41. Çocuk düşse kalka büyür. (675)

*Çocuk büyürken mutlaka sık sık düşer kalkar, bu durumda korkulmamalıdır.

42. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur. (702)

*İnsanların birbirlerinden uzak kalmasını gerektirecek bir durum yoktur, zira insan dağ değildir ve yerinden kalkıp dostuna, sevdiğine gitmesi güç değildir.

43. El ağzına bakan karısını tez boşar (Ele uyan eşini boşar). (873)

*El'den kasıt, yabancı kişidir. İnsan aile hayatından, özel hayatından yabancıya bahsetmemelidir. Özel hayatıyla ilgili yapması gerekenleri kendi başına yapmalı, alması gereken kararları kendi başına düşünerek almalıdır.

44. El mi yaman bey mi yaman? (901)

*Kötü karakterli yönetici için topluluk içinden cesur, yiğit herhangi bir kişi bile yöneticiyi alt etmeye yeterlidir.

45. Er olan ekmeğini taştan çıkarır. (935)

*Kendine güvenen güçlü kişi, zor durumların altından bile başarıyla çıkabilir, her ne güçlkle karşılaşsın karşılaşsın geçim yolunu bulabilir.

46. Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aşı). (1027)

*İnsan genç iken çalışmalı kazanmalı ki yaşlandığında rahat edebilsin.

47. Güzele kırk günde doyulur, iyi huyluya kırk yılda doyulmaz. (1091)

*İyi biri olmak insanın her zaman sevilen biri olmasını sağlar, çirkin de olsa fark etmez.

48. İbadet de gizli, kabahat de. (1228)

*Bir kabahat işlendiğinde nasıl gizleniyorsa, ibadet edildiğinde de bu gizli yapılmalıdır. Çünkü ibadetle övünmek doğru değildir. (Din insan içindir, ibadet de dinin gereklerindedir.)

49. Ölüm var, dirim (kalım) var. (1743)

*İnsan yaptığı her işi sonunu düşünerek yapmalıdır, geleceği düşünmelidir.

50. Yaşa yaşa, gör temaşa. (2086)

*İnsan ne kadar yaşarsa yaşasın, yaşı ilerledikçe çeşitli olaylarla karşılaşacaktır.

SONUÇ

İnsanın toplum içerisinde varoluşu itibari ile kültürün oluşumunun topluma dayalı olduğu çalışmanın daha önceki bölümlerinde dile getirilmiştir. İnsanlar tehlikeli hayat şartları ve yaşam mücadelesi sebebiyle topluluklar oluşturmuş ve dili geliştirmiştir. Dil toplumun kültürünü yansıtmada en önemli araç olmuştur. Toplumların birbirleriyle olan iletişimleri sonrası kültür alışverişi meydana gelmiştir. Dilde var olan değerler, özellikler, dilbilgisel yapı, kalıplaşmış bir takım ifadeler ve atasözleri gibi zenginlikler de iletişimin bir parçası olmuştur.

Atasözleri dillerin en büyük zenginliklerindendir. Yazılı olmadan, halkta var olup yine halkın içinde ağızdan ağza varlığını sürdürerek nesilden nesile aktarılmıştır. Atasözleri bir milletin yaşam biçimi, dili, geçim kaynağı, tarihi, giyim kuşamı, yeme içmesi vb. gibi kültüre özgü her yönünden doğmakta ve beslenmektedir. Tam anlamıyla yaşanmış olaylara, deneme yanılma durumuna ve tecrübelere bağlıdır. Atasözlerinin, gelecek nesillerin yaşam mücadelesi için kültürel bir harita görevini üstlenmekle birlikte dil ve insan ile ilgilenen bilimlerin hedefi olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Hemen her toplumda atasözlerinin ortaya çıkış süreci, yapısı ve yeri ortak özelliklere sahiptir. Rusça ve Türkçe atasözleri de bu bakımdan birbirleriyle benzerlik içerisindedir. İki dilde de atasözleri günümüze kadar ağızdan ağza, destanlar ve halk hikayelerinde, büyük ve önemli yapıtlarda kendine yer edinerek gelmiştir, varlığını da insan varlığının sonuna kadar sürdüreceği aşikardır. Bu genel benzerlikler göz önünde bulundurularak, insandan insan için var olan atasözlerinin insanı ne kadar kapsadığı merak konusu olmuştur. Bu bağlamda dil, insan, kültür ve atasözleri çerçevesinde çeşitli makaleler, çalışmalar gözden geçirilmiş, atasözleri ve atasözlerinin yapısal özelliklerini belirlemede karmaşadan kaçınmak için Aksoy(1991) ve Snegirev'in(Снегирев,2014) sözlük çalışmalarından yararlanılmıştır. Çalışmada kullanılan atasözleri belirlenirken; insana ait düşünme ve akıl yürütme yetisi, kader, ölüm, yaşam gibi olgular ile çalışmanın 'Dilbilim, Kültürdilbilim ve Kod Kültürleri' kısmında bahsedilen insan kültür kodları dikkate alınmıştır. Kültür kodlarını daha önce de vurgulandığı gibi genel anlamda halkın kültür şifreleri olarak tabir etmek mümkündür. Dolayısıyla atasözlerini anlamakta da

büyük yardımı dokunduğu aşıkardır. Bu sözler genel bir grubu ya da hitap edilmek istenilen bir kitleyi, yaş grubunu, meslek grubunu vs. kodlayarak ele alma imkanı sunmuştur. Yine aynı bölümde bahsedildiği üzere, bu kültür kodları Teliya tarafından deyimler üzerinde incelenmiştir, bu nedenle burada kültür kodlarını atasözleri üzerinde kullanılması düşüncesi, halkın kıymetli mirasları deyimlerin atasözleri ile benzer özellikler taşıyor oluşu olmuştur. Bu çalışmada da sınıflandırma ve inceleme kolaylığı sağlayacağı düşünülmüş ve nitekim öyle de olmuştur.

Çalışma boyunca bahsedilen bu hususlar sonrası şu sonuçlara ulaşılmıştır: Genel olarak incelenmek üzere okunan kaynaklarda yer alan atasözleri ve belirlenen atasözlerine bakıldığında Rus atasözleri ve Türk atasözlerinin karakteristik olarak büyük benzerlikler içerdiği görülmüştür. Atasözleri inanç, saygı, sevgi, hoşgörü, iyilik düşüncelerini barındırır, yaşam ve ölümün belirli çizgilerle çizilmiş olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu atasözlerinin; eğitici, öğretici nitelikte olduğu, bir durumu örneklendirmede kullanılabildiği, bir anlatımı pekiştirme, zenginleştirme özelliğine sahip olduğu ve karşılaşılan birçok durumda izlenecek yollar gibi çeşitli tavsiyeler içerdiği görülmüştür. İnsan yapısı gereği yapacağı işlerde, gideceği yollarda, yaşamının hemen her alanında desteğe ihtiyaç duyar ve atasözleri tam olarak yaşanmış olaylar ve tecrübeler dayalı olduğu için tavsiyelerde bulunucu, öğüt verici, yol gösterici niteliği ile bunu sağlamaktadır. Atasözleri aynı zamanda birçok bilime yardımcı olabilecek bir yapıya sahip olmakla birlikte, sosyoloji, filoloji hatta antropolojik çalışmalarda kullanılabilecek önemli değer yargılarıdır.

Atasözlerini ‘insan’ kavramı ile ilişkilendirmek doğrudur ancak ‘insan’ için söylenmiş atasözü şeklinde atasözlerini sınıflandırmak yanlıştır. İnsan yaşam alanı ve yaşam şekli açısından ele alındığı takdirde, atasözlerinin tavsiyelerde bulunurken özellikle ‘bu kişi şöyle yapmalıdır, şu kişi bunu söylemelidir’ gibi bir direkt anlatımla değil de daha çok olaylar üzerinden veya bazı genel sınıflandırmalara ve genelleşmiş ifadelerle yer verdiği görülmüştür. Sonuç olarak böyle bir sınıflandırma ya da doğrudan anlatım atasözlerinde görülmemektedir. Çünkü bütün atasözleri insan için, insan hayatını kolaylaştırmak için söylenmiştir.

Rusça ve Türkçe atasözlerinin dil ve yapısal özellikleri olarak tamamen benzerliği söz konusu değildir, zira her dilin dilbilgisel özellikleri kendine hastır, kaldı ki

çalışmanın ‘Giriş’ bölümünde de bahsedildiği üzere iki dilde farklı dil ailesinden olup yapısal olarak büyük farklılıklar göstermektedir. Ancak bu farklılıklar atasözlerini pek etkilememektedir, çünkü atasözleri dilin yapısına göre değil kültüre göre şekillenir. Örneğin, Rusçada yer alan “*Безгрешна человека на свете нет.*” (*Dünyada günahsız kimse yok./İnsan denen varlık günahkardır.*) ile Türk kültüründe yer alan “*İnsan beşer, kuldur (bazen) şaşar.*” atasözlerinde olduğu gibi, ifade ediliş biçimi olarak farklı olsalar da kültürel ve inanç anlamında ortak bir konuya değinilmiştir. Örnekte de yer verildiği gibi belirlenen atasözleri de dahil olmak üzere genel anlamda iki kültüre ait atasözlerine bakıldığında, ifade anlamında her ne kadar farklılık gösterebilirler de atasözlerinin özünde aynı sorunları dile getirdiği, yaşanmış benzer durumlar üzerinden benzer tavsiyelerde bulunduğu, hatta bu çalışma için atasözlerinin belirlenmesinde yardımcı olan kültür kodları ve hitap ettiği kesim açısından da büyük benzerlikler görülmektedir. Genel olarak ele alınacak olursa; atasözlerinin de kültüre bağlı belli başlı yapısal özellikleri vardır ama hepsi kendi içinde belirli kalıplara sahiptir. Ancak hepsinin temelinde ‘insan’ yer almaktadır.

İki toplumun tarih sahnesinde sık sık yan yana geldikleri, çoğu zaman komşu olarak aynı coğrafyalarda buldukları ve sürekli iletişim halinde oldukları bir gerçektir. Bu sebeple atasözlerinin yapısal olarak tamamen olmasa da içerik olarak büyük benzerlikleri söz konusudur. İki toplumda da atasözlerinin ilahi kökenli olduğuna işaret edilmekte ve devlet büyüklerine, aile büyüklerine, din adamlarına saygı gösterilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Atasözleri iyiliği tavsiye etmek, evlilik kurumu, aile, ölüm, inanç, yaşam, kader gibi pek çok konuyla ilgili ders çıkarılması için ortak öğütler içermekle birlikte bir takım yaşamsal ipuçları vermektedir. Ayrıca bu tavsiye ve öğütler verilirken, asıl verilmek istenen mesaj doğrudan değil de örneğin anne, baba, çocuk, genç, ihtiyar gibi bünyesinde var olduğu halkın anlayacağı türden ifadeler barındıran sözlerle genel bir söylem oluşturarak gerçekleştirilmektedir. Atasözleri içinde bulunduğu her toplumun fikirlerini, yaşam tarzını, kültürünü yansıtır. Bu sebeple farklı dönemlerde kullanılmış olsa dahi benzer durumlar için geçerlidir.

Çalışmada dikkat çekilmek istenen konular her ne kadar kolay anlaşılır olması için farklı başlıklar altında verilmiş olsalar da, her biri bir zincirin halkası gibi bir araya

geldiğinde insan denen varlığı oluşturmada önemli etkenlerdir. Ve atasözleri ait olduğu toplumun kültürünü tanımada ve yorumlamada bir rehber sayılabilecek özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda bir toplumun kültürel değerlerinden biri sayılan atasözlerine bakıldığı zaman, o toplumu oluşturan insanı tanımak büyük oranda mümkündür.

KAYNAKÇA

- “Пословица”. Словари и энциклопедии на Академике, 2009. 5 с.
<http://dic.academic.ru/searchall.php> 23.04.2020 tarihinde esinlenilmiştir.
- Akarsu, B. Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı. İstanbul: İnkılap, 1998.
- Aksoy, Ömer Asım. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I, Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap, 1991.
- Alan B. Social Anthropology And Human Origins. Çev. Mehmet Doğan. İstanbul: Boğaziçi Üniveritesi, 2015.
- Bostan, Hakan. “Antropoloji, Kültür ve Güvenlik.” Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5. 2. (2016) 1- 31.
- Coşkun, S. Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi Bakımından Öznellik, Bireysellik ve Kimlik. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 23. (2014): 87-102.
- Dalkılıç, L. Ç. Kültürdilbilim Çerçevesinde Rus Dilinde “Gibi” Bağlacı İle Yapılan Benzetmeler ve Deyimlerin İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. 55.1. (2015): 343-362.
- Efendioğlu, Süleyman ve İşcan, Adem. “Türkçe Ses Bilgisi Öğretiminde Ses Olaylarının Sınıflandırılması.” A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 43. (2010): 121-143
- Karaağaç, Günay. “Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi.” Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi. (turkoloji.cu.edu.tr 21.06.2020 tarihinde esinlenilmiştir.)
- Karpova, Valentina. "Türkçe - Rusça Eş Değer Atasözleri Üzerine İnceleme", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anab <https://betting-roulette.com/deneme-bonusu-veren-siteler/> ilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: 2019.
- Kerimoğlu, C. Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim Göstergibilim ve Türkoloji, Genel Dilbilime Giriş. Ankara: Pagem Akademi, 2014.

- Küçüksakarya, Esra. "Dilbilgisinin Temel Bileşenleri Ve Arakesitler". Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 22. 1. (2020) 33-60
- Ralph Leon Beals ve Harry Hoijer. An Introduction to Anthropology, "The Nature and Space of Anthropology". Çev. Gürbüz Erginer. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi 35. 2. (1991): 9-33.
- Saraç, H. "Bir milletin kültürel belleğinin şifreleri: Kod kültürleri." Rumeli de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 06. (2019): 157-169.
- Saussure, F.D. Genel Dilbilim Dersleri. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual, 1998.
- Tan, N. Atasözü Deyim Ayrımında Daha Sağlam Adımlara Doğru: Türkiye Türkçesinde Yeni Bir Atasözü ve Deyimler Sözlüğü. TDK: 2013 [http://tdk.gov.tr/uploads/2013/01]
- Thomas Hylland Eriksen. Small Places, Large Issues. Çev. Fahriye Adyas. İstanbul: Avesta, 2009.
- Timuroğlu, Vecihi. Hoşgörü, Dostluk ve Dayanışmayı İçeren Atasözleri. İstanbul: Betik, 2000.
- Ünver, S. "Atasözleri Nedir?" Hukuk Tarihi. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. 45.1-4.(1981):645-647.
- Yıldız, T. "Saussure'den Bakhtın'e Dil-Kültür İlişkisi: Tümü Kapsayıcı Olgu". İdil 3.1. (2014): 115-136.
- Бесперстных, А. Моя Коллекция Русских Пословиц и Поговорок, Словарь пословиц и поговорок, Выпуск 3. Новополюк: Литературный Ковчег, 2018
- Даль, В. И. Пословицы русского народа. Художественная литература. Москва: 1989.
- Детский Час, История возникновения пословиц, http://detskiychas.ru/rasskazy/istoriya_poslovits/ 23.04.2020 tarihinde esinlenilmiştir.
- Мокиенко, В.М. Русская Паремнография в Контексте Славистики, 2009: 5 с.

Снегирев, И. М. Русские народные пословицы и притчи / Отв. ред. О. А. Платонов.- М.: Институт русской цивилизации, 2014. — 528 с.

Тер-Минасова, С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово, 2000.

Yardımcı Kaynaklar

Aksoy Ömer Asım: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap,1991.

Снегирев И. М. Русские народные пословицы и притчи / Отв. ред. О. А. Платонов. — М.: Институт русской цивилизации, 2014. — 528 с.

Akarsu Bedia: Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı. İstanbul: İnkılap, 1998.

Ренковская Е. А.: Некоторые Особенности Синтаксической Структуры Русских и Пословиц (На Примере Монопредикатных Предложений) (jennyrenk@rambler.ru)(www.dialog-21.ru)

Alfabesi.com: (<http://www.alfabesi.com>) 15.05.2020 tarihinde esinlenilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Murat ÖĞÜN
Doğum Yeri	Kars/Sarıkamış
Doğum Tarihi	26.04.1992

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Kafkas Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Rus Dili Ve Edebiyatı

KATILDIĞI

Kurslar	Kiev Ulusal Taras Shevchenko Üniversitesi (Ukrayna)